

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

„Maar gij geheel anders“¹⁾

II.

(Efeze 4 : 20)

De kerk is anders

Het is vooral prof. Hoekendijk geweest, tot voor kort hoogleraar te Utrecht, die een revolutionaire omwenteling in de kerk heeft gepropageerd. In een pocketboek werden lezingen en artikelen van hem herdrukt onder de veelzeggende titel „De kerk binnenste buiten“. De kerk moet niet langer naar binnen gekeerd leven, maar geheel en alleen naar buiten. De kerk heeft geen bestaansrecht in en voor zichzelf, ze is er alleen voor de wereld, daarom moet ze ook staan en leven midden in de wereld. Ze mag zich niet settlen, ze dient altijd onderweg te zijn. Hoekendijk wil daarin zover gaan, dat hij heel de kerkdienst, zoals we die tot nu toe kennen, en het kerkelijk leven en het kerkverband en zo op de helling wil zien gebracht. We moeten als kleine groepjes christenen op pad om in de wereld van Christus te getuigen. In de fabriek en in de universiteit en overal. En dan niet zoals de ouderwetse evangelisatie of het leger des heils, maar door het christen-zijn vóór te leven en uit te beelden. In sociale beweging en activiteit.

Hier blijft niet zoveel meer over van wat wij belijden de plaats en taak van de kerk te zijn in de wereld: dat we n.l. wel in de wereld uitgaan met het Evangelie, maar dan ook voor Christus winnen en tot Zijne Gemeente vergaderen.

Dan moet er toch een kerk zijn, een instituut. De wereld is niet gebaat bij een kerk, die zich als 't ware oplost in de wereld. Als Christus ons voorhoudt, dat we het zout der aarde zijn moeten we het punt van vergelijking in deze gelijkenis niet zoeken in de oplosbaarheid van het zout, maar in de bederfwerende werking van het zout, dacht ik.

De kerk wordt door Christus vergaderd uit alle geslacht en taal en natie. Er zit in dat kleine woordje „uit“ een dubbele spanning:

de kerk zal er met het Evangelie zeker op uit moeten (de bekeerlingen worden haar niet thuis bezorgd), — maar dan toch met de bedoeling om mensen uit de wereld te trekken binnen haar vergadering (instituut).

Dat neemt niet weg, dat we door Hoekendijk ernstig gewaarschuwd worden voor een introvert kerkelijk bestaan en een naar binnen gekeerd christenleven, van geestelijke binnenvetters, die alleen zichzelf denken te goed te doen, in plaats van anderen goed te doen. We kunnen wel veel principiële critiek hebben op de oecumenische beweging, maar wat doen wij in de onderontwikkelde gebieden? We kunnen ons wel vastbijten in onze binnenkerkse diaconale roeping en een diaconale wereldtaak afwijzen, maar wat doen wij voor de noodlijdende volken? Waar blijven de vrijgemaakte

jongeren, die een jaar van hun leven voor deze zaak willen opofferen?

Het is niet best met de kerk als ze bijna voortdurend in comité vergadert, vanwege innerlijke conflicten en broederstrijd. Ik weet wel zeker, dat Christus zijn kerk niet in comité vergadert; achter gesloten deuren zaten de discipelen op de dag van de verrijzenis van hun Heer, en dat was niet zo best.

Als de r.k. schrijver Adolfs in zijn boek „De kerk is anders“ bedoelt te zeggen: anders dan wij ervan gemaakt hebben, — dan vallen we hem daarin bij. Wij hebben de gestalte der christelijke kerk weinig duidelijk en buitengewoon ingewikkeld gemaakt voor de buitenstaanders. De kerk van Christus is anders dan onze kerk. Beter gezegd: onze kerk is Goddank in Christus anders, daarom moet ze ook gedurig anders worden, in geestelijke reformate en vernieuwing, wat nog wel even wat anders is dan gedurige vormvernieuwing in liturgie en prediking. Daar kan men natuurlijk altijd over praten, en als de kerk een zaak is van levende mensen en niet van dode automaten, dan zullen die vóór vanzelf wel veranderen. Een dominee in 1965 preekt vanzelf al anders dan zijn collega uit 1865, omdat hij een mens is van een andere tijd. Daar zijn geen besluiten van een synode voor nodig en gewichtige rapporten van studiecmissies. Overigens moesten we elkaar als plaatselijke kerken wat meer vrijheid gunnen in liturgische vormgeving.

Maar met liturgische vernieuwing redt je de kerk niet, wanneer zij in haar wézenlijk optreden en in de inhoud van haar prediking zich heeft aangepast aan de begeerten der mensen. Het is naar de Schrift nog altijd zo, dat de kerk in de volvoering van haar wézenlijke opdracht altijd tegen zere benen schopt en op lange tenen staat en geen mens naar de mond praat. Lees het maar na bij de profeten. En zij die zich predikers vergàren naar eigen smaak en begeerte worden in de Schrift ernstig vermaand.

We willen anders

Ik herinnerde in de 4e plaats even aan de beatlejeugd, die zo opvalt met wonderlijke pruiken en buitennissige kleding. Maar dat opvallen is juist de bedoeling. Ze willen anders zijn dan anderen. Ze willen uit de toon vallen en tegen de draad ingaan. 'k Hoorde onlangs het verhaal van een jongen uit een kerks gezin in Amsterdam, die een grafische school bezocht, leeftijd 16-17 jaar. Thuis hadden vader en moeder het niet makkelijk met zijn lange haren en gekke kleren. Toch vielen ze er hem niet hard om. Ze vingen het nogal verstandig op, vooral de moeder. 't Duurde een poos, en toen kwam hij een keer keurig gekapt thuis. Hij was nu van die school af en wat bleek nu? Dat het hem een pak van zijn hart was, dat zijn haar eraf was. Toen hem gevraagd werd waarom hij 't dan niet eer gedaan had antwoordde hij: ik wou er op school niet uitlopen, ze lopen daar allemaal zo.

Daar hebben we nu een typisch voorbeeld van een merkwaardig proces: het begint er

mee dat men per se anders wil zijn dan anderen, tegen de draad, uit de toon, en uit de maat, — maar als men dan terecht komt in een gemeenschap van alléén maar jongelui, die allemaal anders willen en ook anders zijn dan anderen, dan is de aardigheid er natuurlijk gauw af. Dan wil men wéér anders en dus terug naar het oude vertrouwde. Maar dat gaat niet meer, want deze gemeenschap (van hen die allemaal anders willen zijn dan anderen) gaat een soort terreur uitoefenen op hen die anders willen zijn dan zij. En daarmee vertoont die nieuwe gemeenschap (in dit geval de schoolgemeenschap) weer dezelfde verschijnselen als de oude, waarmee men gebroken had.

Dit verschijnsel doet zich ook op kerkelijk terrein voor. In 1944 waren er bezwaarden, die anders wilden dan de meerderheid, waartegen ze energiek zich verzetten en door welke ze zich geterroriseerd achtten; doch die vandaag de neiging vertonen hun kerkelijk verleden te vergeten en op hun beurt te terroriseren hen die bezwaard zijn over de gang van zaken en anders willen.

Als we nu al het voorafgaande nog eens overzien moeten we concluderen, dat er wel heel wat geëxperimenteerd wordt op allerlei gebied met verandering en vernieuwing (spreekt Robinson in het 3e geschrift van zijn trilogie zelfs niet van een nieuwe reformatie, waarbij de grote reformatie van de 16e eeuw maar kinderspel zal blijken te zijn?), maar dat er weinig gevraagd wordt naar wat de BIJBEL ons ervan zegt. Dat komt omdat ten diepste op de achtergrond van al die vernieuwingsexperimenten de onbeantwoorde vraag ligt:

in hoeverre is zelfs de BIJBEL verouderd en heeft ze nog normatief gezag over ons, mensen van de 20e eeuw.

Doch daarover de volgende keer.

C. P. Plooy.

Er moet bij christenen een zo grote haat tegen een schisma zijn, dat zij dat, zoveel maar enigszins mogelijk is, vermijden. Er moet zulk een eerbied voor de dienst des Woords en der sacramenten zijn, dat men het er voor houden moet dat overal waar deze beide gevonden worden een kerk is. Wanneer het dus door Gods toelating geschiedt dat de kerk door zulke (bedriegelijk ingeslopen) predikanten — ze mogen voorts zijn wie ze zijn — geleid wordt, maar de gelovigen de merktekenen van de kerk daar opmerken, dan is het beter dat zij zich niet verre houden van de Avondmaalsgemeenschap. Dat daar enige onzuivere dogmata verkondigd worden mag daarvoor geen verhindering vormen. Er is immers nauwelijks één kerk die niet enige overblijfsels van onwetendheid behouden heeft. Het is voor ons voldoende als de leer waarop de kerk van Christus gefundeerd wordt haar plaats heeft en behoudt.

Calvijn

¹⁾ Gesproken in een jeugdvergadering in Haarlem, 14 nov. 1965.

Hoe moeten wij elkaar aanvaarden?

(2)

Hoe komt ds. Zomer aan zijn mening?

In ons vorige artikel, waarin we Paulus in Rom. 14 lieten spreken, zagen we, dat dit hoofdstuk geen enkele grond biedt voor de stelling van ds. Zomer, dat we elkaar hebben te aanvaarden en vast te houden in de weg van het argumenten uit de Schrift op tafel leggen.

Paulus zegt het zo niet in dit hoofdstuk.

Ja, hij verbiedt het zelfs.

Natuurlijk kan hij het dan in hoofdstuk 15 niet plotseling wél goedkeuren, ja zelfs in vs. 7 - de tekst van collega Zomers' preek - eisen. De Schrift spreekt zichzelf niet tegen. Daarom wenen we het als een grote fout van ds. Zomer aan - in onze eerste kritiek in Opbouw van 15 oktober - dat hij in zijn exegese van 15 : 7 hoofdstuk 14 had verwaarloosd. Hij moest niet bij 15 : 6 maar bij 14 : 1 beginnen.

De vraag is nu te stellen: waar haalt ds. Zomer de mening dan toch vandaan, dat ons hier zou worden geleerd: „houd altijd de broeder vast in de weg van argumentatie uit de Schriften”?

Hij tracht dit te halen uit het begin van hoofdstuk 15, aan de verzen die aan zijn tekst vooraf gaan.

Die poging kan vanzelfsprekend niet slagen, want hoofdstuk 15 strijdt zéker niet met hoofdstuk 14.

Maar we zullen het falen van die poging dan nu nog duidelijker en vollediger hebben aan te tonen dan in onze eerste kritiek.

En dus slaan we de Bijbel op bij Rom. 15.

We volgen daarbij dan de preek op de voet.

Niet onszelf behagen

In vs. 1 zegt Paulus: Wij, die sterk zijn, moeten de gevoeligheden der zwakken verdragen en niet onszelf behagen.

Daarvan zegt ds. Zomer: „Zie, daar strijdt Paulus tegen: Tegen de geestelijke zelfgenoegzaamheid, die eigen weg gaat en zich niet bekommert om de gevolgen daarvan voor de ander. Het is geestelijk individualisme en egoïsme, dat de apostel hier afwijst.” Hij vermeldt dat hij hier letterlijk citeert uit de Commentaar van prof. H. N. Ridderbos.

We luisteren nog even verder:

„Nee, zegt Paulus, zo mag het niet in de kerk, die de gemeenschap der heiligen is. Ieder onzer trachte zijn naaste te behagen ten goede, tot opbouw. (vs. 2) De sterke mag zijn eigen gang niet gaan. Hij mag de zwakke niet loslaten, maar moet hem vasthouden en meenemen. Ook de overtuiging van de zwakke moet sterker worden, het inzicht moet ook bij hem rijpen. Daarom houd hem vast!”

Hier worden goede en schone dingen gezegd. Maar we zullen scherp in het oog moeten houden waar het om gaat. Hier wordt opeens gezegd: Ook de overtuiging van de zwakke moet sterker worden, het inzicht moet ook bij hem rijpen”. Zo wordt alvast de weg geplaveid om straks over „argumenten” te kunnen spreken.

Nuchter moet echter worden vastgesteld, dat dit nergens aan de tekst zèlf van deze verzen wordt ontleend. Deze spreekt daarover in het geheel niet: over het rijpen van het **inzicht**, over het sterker worden van de **overtuiging** van de zwakke.

Dit wordt er zo maar even door ds. Zomer ingelegd in strijd met heel hoofdstuk 14.

Het is daarom goed en nuttig hier even de vraag te stellen, waarin dit onszelf behagen, dat Paulus verbiedt, nu toch wel bestaat.

We willen even luisteren naar prof. Greijdanus in diens Commentaar op Romeinen.

Deze schrijft: „De gelovige mag dus naar vs. 1 niet vragen en leven naar wat aan den eigen persoon welgevallig is, maar behoort het heil van den ander te dienen, ook al vordert dat **zelfverloochening** en **zelfopoffering** van hem.” De onderstreping is van mij, zoals ook verder.

Hier treffen we opeens de woorden zelfverloochening en zelfopoffering aan. Deze zijn hier op hun plaats. In Kittels grote woordenboek op het Nieuwe Testament staat te lezen dat de tegenstelling van zichzelf behagen niet is: zichzelf verafschuwen, maar: zichzelf verloochenen. (Artikel van Foerster.)

Wat Greijdanus hiermee bedoelt, wordt duidelijk uit zijn toelichting op vs 1. Daarin heeft deze

hoogleraar eerst opgemerkt van de apostel: „In het slot van hoofdstuk 14 heeft hij gezegd, dat wie het geloof heeft, dat hij alles mag eten, en dat niets in zichzelf onrein is, niets verontreinigen kan, aan dat geloof genoeg moet hebben. Voor zichzelf en voor God moet hij dat weten in oprechtheid. **Maar hij behoeft daarmee niet uit te komen voor de mensen.**”

We herinneren ons dat dr. Holwerda evenzo sprak.

Voor de rechtbank van deze exegeten kan de mening van ds. Zomer geen ogenblik stand houden, want deze zegt: die sterken moeten met hun argumenten komen, evenals de zwakken.

Maar dit tussen haakjes.

Prof. Greijdanus vervolgt: „Integendeel moet hij - de sterke in het geloof - terwille van anderen, die dat geloof missen, zich alles willen ontzeggen, om hun maar niet ten verderve te zijn.” Greijdanus doelt hier op het in hoofdstuk 14 genoemde zich onthouden van vlees eten (vs. 15 en 21).

We luisteren verder naar deze hoogleraar:

„**Die gedachte** ontwikkelt hij (Paulus, G. J.) nu verder. Hij spreekt de sterken aan, en sluit zich bij hen in, en geeft daarmee opnieuw te kennen, dat in zichzelf niets onrein is, 14 : 14, en dat alles in zichzelf rein is, 14 : 20, **zodat objectief de sterken in hun overtuiging recht staan.** Maar voor het **gedrag gelden nog andere regelen dan alleen juistheid van inzicht en overtuiging**, nl. ook het **zoeken van het behoud** van den ander, en het zich wachten, om hem geene geestelijke schade te berokkenen. Daarom moet de **sterke zich opofferingen willen getroosten.** Zoals de Heere Christus Zich voor anderen, ellendigen, opgeofferd heeft.”

Tot zover prof. Greijdanus.

Wat is nu het zichzelf behagen?

Het niet eigen overtuiging ten toon stellen, daarnaar alleen maar handelen, maar zichzelf willen verloochenen en zich opofferingen willen getroosten.

En daarbij, bij het zo de nááste behagen ten goede, tot opbouw, gaat het er dus in dit verband niet om zijn **overtuiging** sterker te doen worden, het **inzicht** bij hem te doen rijpen, maar die te **ontzien**, die niet te kwetsen. Vandaar de zelfopoffering: het zich praktisch schikken naar de overtuiging van de zwakke door geen vlees te eten.

Ds. Zomer is hier bezig in de tekst binnen te smokkelen wat er nu juist niet in hoort! Paulus' hele betoog wordt zo in zijn tegendeel verkeerd.¹⁾

Geschreven tot ons onderricht

Voor deze zelfopoffering verwijst Paulus naar het voorbeeld van Christus.

We luisteren nu eerst weer naar ds. Zomer:

„Dat is het grote Voorbeeld!

Hij is het die wij in onze omgang met elkaar hebben na te volgen. Dat leren ons de Schriften, die tot ons onderricht geschreven zijn, opdat wij in de weg der volharding en vertroosting der Schriften de hoop zouden vasthouden, vs. 4.”

Ds. Zomer spreekt hier Paulus eenvoudig na. Maar dan gaat hij plotseling een sprong maken, een heel grote sprong.

Hij neemt eerst een aanloopje; als volgt: „Daar vinden we elkaar altijd in de kerk: bij de Schriften”.

En dan komt de sprong: „Zo is in de kerk, bij de Schriften, altijd hoop, om samen verder te komen. Daarom, laat elkaar nooit los, maar houd elkaar vast en neem elkaar mee, naar de Schriften”.

Dan volgt het citeren van vers 5 en tenslotte de verzekering, dat we er altijd uit komen wanneer we bij verschil van mening bij de Schriften beginnen. Daar is altijd zegen bij het spreken, en het dóór-spreken, het argumenteren uit de Schriften.

De sprong is gedaan en waar zijn we nu beland?

Daar, waar Paulus zijn lezers nu net niet wil hebben. Want dit land is dor. En er wordt veel ruzie gemaakt. De eensgezindheid is er ver te zoeken. De twisten steken de kop op, net als in Rome.

En daartegen is Paulus nu juist al maar aan het schrijven.

Waarom laat Paulus toch de Schriften spreken, wanneer hij, de gemeente ten voorbeeld, de zelfverloochening van Jezus Christus, diens Zich zèlf niet behagen, naar voren heeft gebracht?

Waarom nu plotseling de Schriften en wel die van het Oude Verbond?

Ik vrees, dat ds. Zomer zich deze vraag niet heeft gesteld met de nodige zorgvuldigheid.

De lezers van Paulus wisten toch wel, dat Christus zich zó vernederd en verloochend had voor hen? Waarom wordt dit nog eens weer uit de Schriften aangetoond? Was het memoreren daarvan zonder meer niet voldoende?

Greijdanus zegt hiervan: „In plaats van eigen woorden te gebruiken haalt de apostel eene Schriftplaats aan, om daarmee aan te geven, hoe Christus Zelf reeds eeuwen tevoren Zijne levenservaring heeft geteekend.”

Dat is juist, maar Schlatter zegt er in zijn Commentaar op Romeinen (Gottes Gerechtigheit) nog iets meer van.

„Het aanhalen van het psalmvers wijst niet aan, dat Paulus geen herinnering aan de geschiedenissen van Jezus bezat, die vertelde, dat Hij de verachting en smaad met geduld verdroeg. Maar voor gewichtiger als dat verhaal hield hij het profetisch Woord, dat boven de geschiedenis van Jezus stond; want het bewijst de goddelijke noodzakelijkheid, die het opgeven van bijval en eer in de zending van Jezus insloot... Als... van de vernedering van Jezus gesproken werd, kwam de vraag direkt op of Hij zich deze naar Gods wil gekozen heeft, en daarop geeft de Schrift antwoord. Zij zet ook de verplichting, die Zijn voorbeeld op de gemeente legt, kracht bij. Zoals Jezus aan het profetisch Woord gehoorzaamheid bewees, zo heeft de gemeente met belangeloos geduld thans gehoorzaam te volgen.”

Paulus brengt dus de Schrift ter sprake niet als bron van argumentatie voor onderling gesprek, maar om de leden van de gemeente met te meer gezag aan het zelfverloochenend voorbeeld van Christus te binden. Immers, al wat tevoren geschreven is, werd tot onze lering geschreven, vs. 4a, om ons naar Christus' voorbeeld te doen leven.

Had ds. Zomer zich maar laten waarschuwen door prof. Greijdanus. Deze schrijft: „Maar wilde Christus dat ondergaan en lijden om anderen, om der gelovigen wil, dan moeten zij ook zich **allerlei opofferingen** willen getroosten tot heil van anderen”. En: de strekking van de Schrift „is ook wel intellectuele kennis, doch deze niet uitsluitend, noch om haarszels wil, zoals verder duidelijk wordt.”

En dan gaat prof. Greijdanus opnieuw spreken van de zelfverloochening onder verwijzing naar 14 : 15, 18, waar Paulus zegt dat het niet is naar de eis der liefde vlees te eten als daardoor de zwakke broeder gegriefd wordt.

Het woord onderricht of lering heeft hier, schrijft Ridderbos, niet in de eerste plaats **theoretische** betekenis, maar is bedoeld, opdat wij door de volharding en vertroosting der Schriften de hoop zouden vasthouden. Voor de opbouw der gemeente in eensgezindheid is volharding en troost nodig, want deze eensgezindheid eist **zelfverloochening**.

Niets in de tekst rechtvaardigt de sprong van ds. Zomer: spreken en dóórspreken, argumenteren uit de Schriften. Paulus brengt de Schrift niet ter sprake om dáártoe aan te sporen, maar om een heel andere reden: om te binden aan het zelfverloochenend voorbeeld van Christus, waardoor de sterken de overtuiging der zwakken ontzien, en geen vlees eten. Dit onderricht der Schriften moet gevolgd!

Het gebed om de eensgezindheid dan?

Volgens ds. Zomer groeit de eensgezindheid in de weg van het argumenteren uit de Schriften. Alleen zó, heeft hij letterlijk in zijn preek gezegd.

We moeten dus zien aan de weet te komen, wat de apostel met deze eensgezindheid bedoelt. Bestaat zij in een precies gelijk denken van de sterken en de zwakken over de kwestie van het vlees eten en van de (vasten)-dagen?

Paulus spreekt van een eensgezind van hetzelfde gevoelen zijn naar (het voorbeeld van) Christus. Dr. Holwerda wil hier lezen: in overeenstemming met Christus Jezus. Deze **toevoeging** wijst er op dat hier bedoeld wordt een eensgezindheid, die verschil van gedachten op bepaalde punten niet uitsluit, maar insluit. Paulus spreekt van een eensgezindheid onder elkander, d.i. zegt Greijdanus, „als gij bij elkander zijt, in uw onderlinge verkeer en samenzijn. Het ziet op de samenleving en de moeilijkheden, die zich dan voordeden inzake het gebruik van vlees en wijn, vgl. 14 : 2 vv.” En in verband met de woorden „naar (het voorbeeld van) Christus”, schrijft

TE BERDE

De kerkeraad van Driebergen deed een goed verzoek aan de classis 's Gravenhage door te vragen om het uitschrijven van een bededag met het oog op de grote zwaarigheden, waarvan de druk overal in de kerken gevoeld wordt.

Als ik dit schrijf is het mij nog niet bekend wat de classis 's Gravenhage beslist heeft over dit verzoek. Het is vurig te wensen dat de classis aan dit verzoek voldoet. Als er nog gelegenheid voor komt, is het goed als andere kerkeraden dit verzoek ondersteunen.

Want onder alle nare zaken die er in onze kerken zijn, is het naaste wel dat dit verlangen niet veel eerder algemeen is opgekomen. Het is niet mijn bedoeling de classis 's Gravenhage in gebreke te stellen wegens het niet eerder uitschrijven van zulk een bededag. Het uitschrijven heeft geestelijk niet veel waarde, als er geen algemene behoefte bestaat. Onze kerken worden geslagen door de HERE. Als dat besef algemeen doordringt komt er ook verandering. Je kunt ook geslagen worden zonder pijn te voelen. Dan is er geen hoop op verandering en verbetering.

Toen tijdens de moeilijkheden op de synode te Delfshaven deze mogelijkheid ook wel eens geopperd werd, gaf men als antwoord: „maar de synode bidt toch elke dag en 's zondags wordt er in de kerken toch gebeden”.

Nu dat zal wel waar wezen. Maar het oude Israël bad ook wel elke dag. En onze vaders die deze mogelijkheid opnamen in onze goede kerkenorde, deden het ook wel elke dag. En 's zondags ook. Maar toch ontstond er én bij Israël én bij onze vaders vaak wél de behoefte aan een dag van verootmoediging.

Het is ook nu nog ontroerend te lezen de aanwijzingen die ds Brummelkamp eens opstelde voor de afgescheiden kerken, niet zo lang na de Afscheiding voor een vasten- en bededag. Met enige wijziging zouden ze zo bruikbaar zijn. Ze zijn gepubliceerd in het boek over Brummelkamp geschreven door zijn zoon.

Heel de heerlijkheid van het evangelie, van de goede tijding van de vergeving van al onze zonden door het bloed van Christus, is ons verborgen als we die boodschap niet ontvangen willen als door zondebesef verslagen mensen. En de heerlijke beloften voor de kerk van onze Here Jezus Christus blijven ons ook verborgen in al hun schoonheid en barmhartigheid als er in de kerk niet algemeen het besef is dat we al deze beloften niet verdiend hebben vanwege onze concrete zonden van deze tijd.

Niet de zonden van anderen, maar die van ons zelf.

Het is niet moeilijk om op te gaan sommen waarom we met algemene stem zouden kunnen bidden. Om te beginnen mag er wel zijn het vragen om het welslagen van de besprekingen in Kampen in de vergaderingen van de curatoren met de hoogleraren. Fundamentele verschillen zijn er officieel niet. Gelukkig. Maar het is wel noodzakelijk de achtergronden van de vele verschillen te onderzoeken. Laten we het niet hopen dat er dan een fundamenteel verschil aan het licht komt. Maar het kan beter aan het licht komen, dan verborgen blijven wroeten.

Nog niet zo lang geleden werd het weersproken als men zei dat er veel was in onze kerken dat niet goed is. Dat is tenminste nu anders. En dat kan het begin van de verbetering zijn.

Er is reden genoeg om te bidden. Zelfs reden genoeg om te vasten. En als we het doen, wie weet is de HERE genadig. We hebben het wel niet verdiend. Maar Hij is groot van goeder-tierenheid.

A.

hij: „Hij is maatstaf en voorbeeld voor de gelovigen, naar Hem moeten zij zich in alles, ook in dezen richten, vgl. ook 14 : 15, 18. De beoefening dier eensgezindheid gaat met zelfverloochening en opoffering, ter wille van het heil van anderen, gepaard. Zij vordert dus „standvastigheid” en vertroosting.

„Wat God ons zegt, dat maakt ons sterk, die andere te dragen”, zegt Schlatter op vs. 5 in Der Brief an die Römer.

Hier is dus sprake van een eensgezindheid ondanks en in verschil van beschouwing over de kwestie van het vlees eten enz. Van weerszijden moet hier zelfsverloochening betracht worden, opoffering, het nalaten van de veroordeling van de ander, het aannemen van de ander, zoals Christus Zichzelf niet heeft gezocht, maar verloochend heeft. Dan kon er goede eendracht zijn en wordt de gemeente niet door getwist over zaken, waarin het Koninkrijk Gods niet bestaat, 14 : 17, verscheurd.

En dat is nodig om eendrachtig, uit één mond, God te verheerlijken.

Zo wordt dan de eis der liefde vervuld, waarop in 13 : 8-10 gewezen is (zie dr. D. Holwerda, O Diepte der Rijkdoms, 79).

Wat is dat voor een kerk, waar de een tegen de ander in-spreekt, waar de een tegen de ander inwerkt? vraagt ds. Zomer in zijn preek.

Paulus geeft hier het antwoord: bij verschil in zaken, **waarin het Koninkrijk Gods niet bestaat**, elkaar niet oordelen, maar dragen, zichzelf verloochenen, opofferen, zich schikken naar elkaar. Niet lange disputen over de „overwegingen” houden, want dat leidt tot twist en breuken, het elkaar straks een plaats in de gemeenschap ontzeggen. Het verstóórt de eendracht.

En die moet er zijn, want God wil uit één mond geloofd en geprezen worden.

Nu, en **daarom** hebben we elkaar te aanvaarden, op de wijze als Paulus tot nu toe heeft uiteengezet, naar het voorbeeld van Christus. In zelfverloochening, niet in de disputeer-houding. Daarin kan een mens juist zijn kennis laten glanzen tot zelf-verheerlijking, zichzelf behagend.

Aanvaardt elkander

Er staat letterlijk in het Grieks: Houdt elkaar erbij! Waarbij? Bij de open Bijbel, de Schriften, om het samen dáár te vinden, zo zegt ds. Zomer in zijn preek.

Maar hij heeft dit niet uit het Grieks gehaald, noch uit de woorden van Paulus, maar uit zijn duim. En dat is een kwalijk ding op de preekstoel.

Het woordenboek van Bauer zegt onder verwijzing naar deze plaats en naar 14 : 1: in zijn gemeenschap (Häuslichkeit u.ä.) opnemen, de ene christen de andere.

Delling in Kittels woordenboek op deze plaatsen: zoals God (resp. Christus) ieder lid der kerk in zijn volle gemeenschap opgenomen heeft, haalt zo elkaar in in uw christelijke levenskring zonder enig innerlijk voorbehoud (dat uit de verscheidenheid van religieuze zeden zou kunnen ontspringen).

Ridderbos: de gemeente moet de zwakken „niet afstoten of links laten liggen, maar ten volle aanvaarden, in haar midden opnemen, en de christelijke gemeenschap met hen oefenen. Echter niet met het doel of het gevolg, dat telkens twistgesprekken van wederzijdse standpunten en overwegingen gevoerd worden.

Zie verder mijn eerste kritiek.

Christus' voorbeeld

Ds. Zomer klaagt in zijn anti-critiek, dat ik niet ben ingegaan op zijn 2de punt: gelijk Christus ons aanvaard heeft. Ds. Janssen „noemt het niet”, aldus ds. Zomer.

Nu vraag ik me toch af, of ds. Zomer in het geheel niet meer lezen kan. Niet of hij niet goed lezen kan, maar of hij in het geheel niet meer lezen kan.

Want ik gaf mijn kritiek op zijn tweede punt onder een apart kopje: Naar het voorbeeld van Christus. Ik wees aan, dat ds. Zomer de woorden van vs. 8: ter wille van de waarachtigheid Gods, verkeerd opvatte. Deze waarachtigheid Gods betekent niet, zo schreef ik, dat God niets door de vingers zag, zoals ds. Zomer stelde, maar dat Hij zijn beloften aan de vaders vervulde, zoals het vers verder zegt. „Wanneer Gods Woord of belofte niet vervuld werd, zou God niet God kunnen zijn”, schrijft Greijdanus. En hij zegt even verder ter verklaring van het woord waarachtigheid: „... opdat God als God zou uitblinken in de bevestiging van Zijne heilstoezeggingen.”

Ik ga nu per se op dit tweede punt niet wéér in.

Ds. Zomer moet wat ik daarover schreef, nu toch maar eerst eens gaan lezen.

Onze ruimte is al weer meer dan verbruikt.

'k Heb getracht zoveel mogelijk positief te schrijven, met verklaring van Paulus' woorden, zulks in confrontatie met de preek van ds. Zomer.

Eerst moet vaststaan wat Paulus werkelijk zegt. Men beschouwe het tot nu toe gezegde als aanvulling op onze eerste kritiek. Om het betoog niet al te veel te onderbreken, lieten we wel eens een vraag en opmerking uit ds. Zomer's anti-critiek liggen. Daar hopen we in een volgend artikel op in te gaan, om dan ook enkele conclusies te trekken. Want de zaak is het waard!

G. Janssen.

¹⁾ Ook uit de woorden „tot opbouw” kan ds. Zomer geen grond ontlenen voor zijn stelling, dat er argumenten op tafel moeten worden gelegd. Want de „opbouw” is niet steeds een zaak van meer kennis en inzicht. De kennis maakt opgeblazen, maar de liefde sticht, zegt Paulus in 1 Cor. 8 : 1. We kunnen hier ook vertalen: de liefde bouwt op. Hier wordt het werkwoord gebruikt, in Rom. 15 : 2 het zelfstandig naamwoord, beide van dezelfde stam. De opbouw van de gemeente en de broeder, heeft dus niet alleen plaats langs intellectuele weg, kan ook door het gedrag geschieden.

Pas op voor de „profeten”

Veel zorg baarde Schilder het zich bij iedere kerkelijke reformatie, en zo ook bij de Vrijmaking, voordoende verschijnsel, dat onderscheidene, het goed bedoelende broeders, zich ongeroepen opwerpen als „profeet”.

Een typisch kenmerk van deze kwasi-profeten is dat ze gaan spreken, b.v. over dingen welke op de kerk betrekking hebben, zonder daarbij *alle* aspecten van de zaak waarover ze het hebben in rekening te brengen. Ze maken zich zo doende schuldig aan een gevaarlijke *simplificatie* van de kwesties waar ze zich mee inlaten. Ze zien maar „één kant van de zaak”. En daarvan uitgaand hollen ze al redenerend en concluderend voort van de ene onverantwoorde consequentie naar de andere. Omdat zulke „profeten” meestal bijzonder actief zijn en ze, zoals dat bij dit bedrijf steeds het geval is, veel eenvoudigen vangen in de strikken van hun simplificerende logis-

tische betogen, veroorzaken zij overal waar zij optreden moeite en verwarring.

Zulk „profeten” traden nu ook al heel gauw in de vrijgemaakte kerken op. De broeders die zich aan dit kwaad schuldig maken, zo betoogde Schilder, gelijken op de mensen over wie Jacobus spreekt in dat hoofdstuk van zijn brief waarin hij het heeft over een weinig vuur dat een groot bos in brand steekt! Met het oog op deze mensen vermaant Jacobus dan de gemeenten: „laat niet zovelen uwer leraars zijn, mijn broeders; gij weet immers, dat wij er des te strenger om geoordeeld zullen worden”.

De leraars over wie Jacobus hier spreekt zijn volgens Greijdanus mannen die *niet tot leraar geroepen zijn*, maar zich als zodanig hebben *opgeworpen*. En dat is een *kwaade zaak!* Wie *geroepen* wordt om als leraar op te treden heeft. Maar wie zich als zodanig *opwerpt* heeft van dat beven geen last. Neen, hij treedt al sprekend en schrij-

vend vrijmoedig op onder het volk. „En dan maar prátén. En overreden. En betogen. En roepen: ik ben vrijgemaakt en ik meen ook de Geest te hebben, en er is weer ruimte gemaakt voor het ambt-van-alle-gelovigen, en dus: op zij, hier is een ambtsdrager! En critiséren, óók waar geen enkel kerkelijk axioma in gevaar is. En zeggen: wie het zó niet ziet, ik zal hem in de kracht van de Geest Gods neerslaan.”

Ik ken mensen zo gaat Schilder dan verder die *gebeefd* hebben toen ze een *opdracht* kregen om ergens advies in te geven. Maar, zo vervolgt hij, ik ken ook mensen, „die hun neus steken in de zaken, waarin niemand ze vraágt, en die van Polsbroekerwoud naar Polsbroekerveen, en van Polsbroekerveen, naar Polsbroekerdijk, en van Polsbroekerdijk naar Polsbroekerdam en van Polsbroekerdam naar Polsbroekerburch lopen om hún zienswijze, hun protést, hun vlámmend protest (ze lijken precies, wat dat betreft, op door hen versmade protestmensen van de andere kant) te doen horen; ze omreizen straks stad en land, om genóten te maken, en binnen een paar weken krijgen de kerkeraden van Polsbroekerkwartier allemaal brieven: als U zó doet, doet u verkeerd; wij zeggen het u bij dezen aan, en als de minderheid niet trouw blijft aan de meerderheid van die éne vergadering, die nú één enkel bepaald besluit nam, dat ons uit een hele boel verkeerdheden nu nèt het goede, Godegevallige, besluit

lijkt, dan is die minderheid ontrouw aan die (nou net die ene keer Godegevallige) meerderheid, en dan kan in de plaatselijke kerk ook zelfs van Polsbroekerbroek de minderheid niet met de meerderheid avondmaal vieren. En laat ook aldaar de kerkeraad toezien, dat de minderheid niet de kans krijgt op de vergadering van de Polsbroekerkwartierclassis, of een aangrenzende classis, te stemmen tegen de getrouwe meerderheid.”

Met het oog op de lieden die hij op deze smartelijk-ironische wijze tekende riep Schilder uit: „Mijn broeders, vertelt toch niet allemaal: hier is een leraar, een didaskalos. En houdt die openbare haak-aanactie-ondernemers onder controle. Want — de ene keer spēlen ze met het kerkverband, en de andere keer maken ze er hun schild ende betrouwen van, als het er om gaat, hun zienswijze op te dringen aan anderen”.¹⁾

Zo waarschuwde Schilder.

Maar men heeft naar zijn vermaning niet gehoord.

En zo werden zijn woorden, zijns ondanks, een tekening — en een profetie! — van een ellende waaronder onze kerken na Schilders dood in toenemende mate zeer hebben geleden.

C. V.

¹⁾ De *Reformatie*, 27e Jaarg. no 19; 16 febr. 1952.

Breda niet langer ware kerk?

(III)

De gemeenschap in Jezus Christus.

Het ergste van het conflict te Breda was dit, dat de broeders, die bezwaar maakten tegen het oude ondertekeningsformulier, in het heetst van de debatten de gemeenschap in Christus op non-actief hebben gezet.

Theoretisch geloofden ze natuurlijk wel, dat hun medebroeders in Christus waren. Maar dit geloof functioneerde niet meer. Het *dèed* niets meer.

Dit geloof geloofde niet „alle dingen (ten aanzien van de broeders, zie Kantt. 1 Cor. 13 : 7). Dit geloof hoopte niet „alle dingen” (ten aanzien van de broeders).

Dit geloof vond niet meer de kracht **er van uit te gaan**, dat de bestaande verschillen, als ze — wachtend op de Here en pleitend op Zijn beloften — geduldig en liefdevol zouden worden doorgesproken, zeker tot een oplossing zouden worden gebracht.

Toen de broeders het standpunt van het geloof en van de hoop verlaten hadden, konden ze vanzelfsprekend het hart van hun medebroeders niet meer proeven.

Ze begonnen bang te worden voor wind van leer en ketterij.

Misschien hebben zij zichzelf en anderen erop gewezen, dat elke ketterij klein begint.

Misschien hebben ze zichzelf verkloekt om de moeilijke weg van de strijd tegen de dwaalleer dapper aan te vatten, daar waar deze nog maar even de kop opstak.

De broeders zagen niet meer, dat ze niet te doen hadden met mensen, die een dwaalleer brachten, maar met broeders, die vòòr alles wilden luisteren naar de Schrift en die daarbij mogelijk (ik wil daarover nu niet twisten) op punten uitgedegleden waren.

Men weet hoe het gegaan is in de pers.

De Remonstranten werden in stelling gebracht. Het quia en quatenus waren niet van de lucht. Alsof we weer midden tussen de Zaalbergs en de Meijbooms zaten!

En dat de broeders volstrekt eenstemmig waren in het geloof in de God van de Schriften — de schepping, onderhouding en regering van alle dingen door de God en Vader van Christus — het heerlijk bondgenootschap tussen God en mens — de grote genade Gods in Christus Jezus over ons — de Persoon en het werk van de Middelaar — de verzoening door het bloed

van Golgotha — de rechtvaardiging van de zondige mens, sola fide, sola gratia, soli Deo gloria — de aanneming tot kinderen — de gemeenschap des Geestes tot heiliging en vertroosting — de heilige algemene Christelijke kerk — de wederopstanding des vleses — de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, — het eeuwige leven....

dit alles **deed** niets meer, het **betekende** ineens niets meer in de praktijk.

Christus deed niets meer!

Alleen het feit, dat men het niet eens kon worden over een ondertekeningsformulier, functioneerde.

Men nam afscheid.

Het lichaam van Christus werd verscheurd.

Paulus vraagt aan de Korinthiërs: „Is Christus dan in stukken verdeeld?” (1 Kor. 1 : 13, Vert. St. Willibr.).

Dat is de vraag, die wij te Breda stellen moeten.

Geloof men dat nu werkelijk?

Het conflict om het ondertekeningsformulier.

Het is niet waar, dat duidelijk te bewijzen valt, dat de Geref. kerk van Breda de Gereformeerde grondslag verlaten heeft.

Dit zijn de feiten.

Na het heengaan van de broeders Vonkeman en de zijnen besloot de kerkeraad geen nieuw ondertekeningsformulier te creëren. Niet een formulier met voorbehouden, ook niet een formulier, waarin stond, dat de Belijdenis „in alles” overeenkomstig Gods Woord was, zoals dat van de uitgetreden broeders.

Men is op de laatste woorden afgevlogen!

Men zei: Ziet U wel! Nu hebben ze het zelf, klaar en duidelijk gezegd.

Ze aanvaardden in Breda de Belijdenis niet langer „in alles”.

Wat hebben wij nog getuigen nodig?

Het is niet eerlijk!

De kerkeraad van Breda was, ondanks het feit, dat hij in meerderheid geen nieuw ondertekeningsformulier prefereerde, toch bereid geweest, het formulier van de broeders te aanvaarden, als daarin voorkwamen de woorden „alle artikelen en stukken der leer”. De kerkeraad stelde echter deze vraag: „Broeders, vòòr wij uw formulier ondertekenen, willen we graag weten, hoe u deze ondertekening ziet. Confessionalistisch, of niet. Hebben wij bij voorbeeld de vrijheid, naar uw mening, om af te wijken van een door de belijdenis gegeven exegese van een

Schriftplaats? Deze vraag is voor ons essentieel”. Met deze vraag zijn de broeders toen naar huis gegaan.

Op een volgende vergadering weigerden de broeders antwoord te geven op deze vraag. Het door hen voorgelegde formulier moest zonder discussie worden aanvaard. Intussen was reeds duidelijk uitgesproken en het is tegenover de classicale commissie herhaald, dat men de gevraagde vrijheid (n.l. een andere uitleg te geven aan een Schriftplaats) **niet** had: De broeders eisten een strenge, verregaande binding.

In die situatie besloot de kerkeraad geen nieuw formulier te aanvaarden.

Geen formulier met voorbehouden!

Maar ook geen formulier van instemming „in alles” **zoals dat van de drie broeders.**

Men mag deze laatste woorden tot geen prijs verdonkeremanen.

De afwijzing van het „in alles” had een anti-confessionalistische achtergrond.

Het kan geen kwaad hier nogmaals te herinneren aan de publieke verklaring van de gemeente te Breda (gepubliceerd in Opbouw van 21 mei 1965) waarin wordt gezegd: „Wij hebben de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerken lief, onderwijzen erin en verdedigen ze om de waarheid die in haar wordt beleden. Wij erkennen **alle** (vet van Breda) artikelen der leer daarin begrepen als op Gods Woord gegrond”.

Ieder moet nu zelf maar oordelen, of het waar is en op grond van de feiten duidelijk aan te tonen, dat de Geref. Kerk van Breda van de basis van de Gereformeerde Belijdenis is afgestapt.

Het schisma afgewezen

Calvijn zegt in zijn Institutie (IV, I, 13), dat er altijd weer mensen zijn, die zondigen „door een onberaden ijver naar de gerechtigheid”.

Deze mensen „oordelen terstond, dat daar geen ware kerk is”.

Zij zondigen, omdat ze „aan hun ergernis geen maat weten te stellen”.

Zij verlaten „door haat jegens de zonde de wettige kerk, terwijl ze menen van de verzameling der bozen af te wijken”.

In dit kwaad zijn de broeders te Breda gevallen.

En zij niet alleen.

De geest van het schisma wordt machtig over onze kerken!

Prof. Veenhof heeft in dit blad reeds meerdere malen gewezen op het voorbeeld van de gemeente van Korinthe.

De toestanden waren daar toch maar ontstellend.

Er was niet alleen een verschrikkelijk zedenbederf, maar ook bederf in de leer.

Men loochende er nota bene de wederopstanding des vleses!

En wat doet Paulus dan?

Calvijn vraagt: „Zoekt hij scheiding van hen? Verstoot hij hen uit het rijk van Christus? Treft hij hen met de laatste bliksem der vervloeking?”.

Niets van dat alles.

Maar Paulus „erkent en predikt, dat zij (de gemeente) is een kerk van Christus en een gemeenschap van heiligen”.

Paulus dreigt geen ogenblik met excommunicatie.

Dat doet hij wel ten aanzien van de man, die in concubinaat leeft met de vrouw van zijn vader (1 Cor. 5).

Maar deze mensen, die niet meer „nuchter” zijn, die geen „besef” hebben van God, gaat hij in een lang aangrijpend hoofdstuk **onderwijzen** inzake de wederopstanding des vleses.

Na de hele zondencatalogus van Korinthe te hebben opgesomd, vraagt Calvijn: „Wie zou dan de naam van kerk durven ontnemen aan hen, wie niet het tiende deel van die misdaden kan worden ten laste gelegd?”.

De broeders te Breda hadden in deze situatie nooit mogen scheiden!

Niemand had hen daartoe mogen drijven!

Scheiden mag slechts, als na een lange strijd, gebleken is, dat het lichaam van Christus geheel verlevast is.

Als de kerk van Christus geen kerk meer is.

Als de merk-tekenen van de ware kerk geheel verdwenen zijn.

Als de gemeente van Christus synagoge van satan geworden is.

Als degenen, die Christus liefhebben, zich zouden bezondigen door de gemeenschap met Belial. Natuurlijk kan men worden uitgeworpen.

Maar dat is te Breda niet gebeurd. Natuurlijk kan men in een gewetensconflict worden gejaagd.

Maar de broeders hadden zich wel een jaar mogen bezinnen op de vraag, of ze door regelrechte ondertekening van de Drie Formulieren, werkelijk gedwongen werden te zondigen tegen onze Here God — aleer ze de breuk sloegen, hun medeambtsdragers in feite excommuniceerden, en grote nood brachten over de gemeente en de kerken in het land.

Calvijn waarschuwt in zijn Institutie hartstochtelijk voor „onberaden ijver tot de gerechtigheid”, „al te grote gemelijkheid”, „onmatige gestrengheid” en dergelijke.

Wij hebben deze waarschuwing in onze kerken dringend nodig!

Calvijn citeert Augustinus.

Augustinus spreekt over mensen die leven „in een schaduw van starre gestrengheid”. Dan schrijft hij: „En wat volgens de voorschriften der Heilige Schrift door een vrij wat gematigder behandeling geschieden moet tot het verbeteren van de fouten der broeders, met behoud van de oprechtheid der liefde en met bewaring van de eenheid des vredes, dat gebruiken zij tot een heiligschennende scheuring en tot gelegenheid om af te snijden”.

„En aan vrome en vreedzame mensen (zo gaat Calvijn dan verder) geeft Augustinus deze raad, dat ze met ontferming bestraffen wat ze kunnen, en wat ze niet kunnen, geduldig dragen en met liefde erover zuchten en treuren, totdat God het verbeteret en straft, of bij de oogst het onkruid uitroeft en het kaf uitwant.

Laten alle vromen hun best doen zich met deze wapenen te versterken, opdat ze niet, **terwijl ze menen flinke en moedige verdedigers der gerechtigheid te zijn**, van het koninkrijk der hemelen, dat het enige Rijk der gerechtigheid is, afwijken”.

Hoe wijs zijn deze woorden!

En hoeveel verwoesting zou onze kerken bespaard gebleven zijn, als de broeders naar dergelijk vermaan hadden gehoord.

Waar blijft het geduldig dragen en het met

liefde zuchten, waarvan Calvijn spreekt?

Waar het wachten op de Here?

De grote verwoesting van zielen en gemeenten komt voor alles voort uit de onmatige strengheid, waarvoor Calvijn ons zo nadrukkelijk waarschuwt.

De drie delen van de Institutie van Calvijn staan bij velen op de boekenplank.

Laat ieder, die deze kostbare boeken bezit, nu voor zich nog eens lezen wat Calvijn schrijft over de eenheid van de kerk en over de strijd om deze eenheid te behouden. Men kan het vinden in deel IV, I, de paragrafen 12 tot 20.

Ik wil deze artikelen over de trieste breuk te Breda besluiten door uit wat men bij Calvijn vinden kan, nog een drietal citaten te geven.

Na de goddeloosheid van Israël ten tijde van de profeten getekend te hebben, schrijft Calvijn:

„En toch richtten de profeten deswege geen nieuwe kerken op, noch bouwden zij nieuwe altaren, om daarop afzonderlijk te offeren; maar hoe de mensen ook waren, toch hieven zij, omdat zij bedachten, dat de Here bij hen zijn Woord in bewaring gegeven had en de ceremoniën had ingesteld, door welke Hij daar gediend werd, in het midden van de vergadering der goddelozen reine handen tot Hem op”.

„Niets anders hield hen er dus van af een scheiding te maken dan de begeerte om de eenheid te bewaren. Indien de profeten een gewetensbezwaar hadden om zich wegens de zeer vele en grote misdaden niet van één of twee mensen, maar van bijna het gehele volk, van de kerk te vervreemden, matigen wij ons al te veel aan, wanneer wij ons terstond aan de gemeenschap der kerk durven te onttrekken, wanneer niet aller zeden overeenkomen met ons oordeel of ook met de Christelijke belijdenis”.

„Laat dus deze beide dingen vast en zeker blijven, dat hij geen enkele gemeenschap verlaat van die kerk, waar Gods Woord gepredikt wordt en de sacramenten bediend worden” (Inst. IV, I, 19).

G. v. d. Brink.

en het beven waarmee wij onze eigen zaligheid moeten werken omdat het God is die beide werkt, het willen en het kunnen.

Wat is er bij de vrijmaking gebeurd? Wij hebben ons vrijgemaakt van zondige besluiten, beschikkingen en leringen van mensen, we hebben ons vrijgemaakt van een veronderstellenderwijs spreken over God en Zijn werk, kortom van een verboden religieuze fantasie.

In die kerkstrijd is het hard tegen hard gegaan, om besluiten, ook om kerkelijke goederen en stoffelijke bezittingen. In die strijd klonk niet alleen iets door van geloof tegen verkapt ongelooft maar ook van arm tegen rijk, van een klein getal tegenover een groot getal, van menselijke onmacht en menselijke overmacht.

Aanvankelijk was de reactie bij de meeste vrijgemaakten op die strijd er een van opluchting en bevrijding, te meer daar de vrijmaking van de kerk vrijwel samenviel met de bevrijding van ons aardse vaderland.

Maar de uren van de eerste liefde gingen vlug voorbij. Waardoor? Door angst. Toen gingen we de preken krijgen, waarin het kerkvolk werd opgeroepen te breken met synodale vrienden, ja men bestond het zelfs de vrijgemaakte werknemers op te wekken alleen werk te gaan zoeken bij broeders en zusters van hetzelfde geloof.

Men is zich toen gaan terugtrekken in de eigen burch van de eigen vrijgemaaktheid. En op de achtergrond speelde daarin mee: de angst voor de wereld, de buitenkerkelijke en de kerkelijke wereld, angst voor de synodalen die qua getal ons in het tienvoudige slaan, angst voor de hervormden die een nieuwe sociaal-politieke marsroute voor de vaderlandse kerk uitzetten, angst voor de roomse hiërarchie, die berekenend breed-oecumenisch ging doen, angst voor het C.N.V. en voor de „algemeen christelijk-nationale” pers waarin allerlei oncontroleerbare en pseudo-christelijke strevingen werden onderkend. En men is van de kansels gaan breken met deze „christelijke” wereld en men is een eigen vrijgemaakt wereldje gaan opbouwen, die een verkleinde maar getrouwe copie werd van de oude afgezworene. Slechts één organisatie verdient een pluim: in het gereformeerd maatschappelijk verbond zijn werknemers en werkgevers broederlijk verenigd, een kostelijk goed!

Edoch: de kerkelijke en politieke leiders (doorgaans wierpen zij zichzelf als zodanig op) waren nog niet verzadigd. Zij waanden het gevaar, de angst bezworen te hebben en zich veilig te hebben genesteld in een bunker.

Toen kwam echter, onder het eigen volk, zich een andere reformatie doorzetten. Niet een reformatie die door gebrek aan praktische fantasie slechts een copie van de oude wereld timmerde, maar een reformatie die begerig was het Woord dieper te onderzoeken en de belijdenisgeschriften daaraan te hertoetsen. Deze reformatoren (meestal heel bescheiden predikanten, die hun stellingen bedachtzaam formuleerden) vonden de leiders op hun weg en het werd een treffen. De leiders gingen zware beschuldigingen uiten: woordbreuk, ontrouw, rebellie en ketterij. Waarom toch?

Omdat niets anders dan angst hen parten speelde. Uit de nauwkeurigheid waarmee het vrijgemaakte vestinkje in elkaar getimmerd werd bleek reeds dat de heren bezig waren hun angst vast te spijkeren.

Langs de angst voeren twee wegen: de eerste is die dat men vlucht, hetzij in het verleden, hetzij in een gedroomde toekomst. Vele vrijgemaakten zijn gevlucht in het verleden. Vooral in het politieke denken adoreert men de oude tijden, bijvoorbeeld de Gouden Eeuw toen het protestantse woord beslag legde op het volksgeweten, of de tweede helft van de vorige eeuw toen denkers als Groen en daders als Kuyper het ingeslapen kerkvolk uit de dommel opschrikten. Maar wij leven hier en nu, elke dag in de twintigste eeuw.

De tweede weg is dat men niet wegdroomt maar tot de aanval overgaat, dat men **agressief** wordt. Moed is immers de kunst om bang te zijn zonder dit te tonen. En opnieuw zien wij onze politieke en kerkelijke leiders ook deze weg inslaan. Zij grijpen elke gelegenheid aan om de tegenstander te lijf te gaan, om te polemiseren met A.R., C.H. of K.V.P. of de theologische en kerkrechtelijke degens te kruisen met hoogleraren van vrijzinnigen of synodalen huize. Het schijnt wel dat een politicus pas voor vol wordt aangezien als hij de moderne heidenen tuchtigt en een hoogleraar pas op het summum van zijn eer, aanzien en macht komt wanneer Heering of Ridderbos hem prijzen vanwege zijn polemische betogen.

Twee wegen langs de angst

Op de bodem van elke mensenziel ligt de angst. Daar ligt opgeslagen in het arsenaal van het onbewuste wat onze voorouders hebben doorstaan, waarvoor zij bang zijn geweest en waarvoor wij bang kunnen worden. Daar liggen ook, bij de volwassene, de angsten die het kind al heel vroeg heeft gekend: de angst dat vader of moeder zou weggaan en wegblijven, dat er inbrekers zouden komen of dat er een tijger onder het bed zou liggen, dat de dood ineens door het dakraampje zou kijken, dat het een gevecht met een vijandje zou verliezen, dat het zou worden uitgelachen om een gebrek van lichaam of geest, en vult u verder maar aan.

Vaak merken de ouders van de angsten van hun kinderen niet veel, tenzij het kind zich erover uit. Maar meestal schaamt het kind zich voor zijn gedachten (angst wordt ook vaak beleefd als reactie op schuld) en blijven die ouders, die niet goed opletten, onkundig van de tourmenten welke het kind krijgt te doorstaan.

Op latere, ook op volwassen leeftijd, blijven de gevolgen van niet goed opgeloste kinderangsten bespeurbaar. Bijvoorbeeld in gedragsvormen, die wel een volkomen tegenstelling kunnen vormen. Daar is de man die op een pijnlijk nauwkeurige en correcte wijze met anderen omgaat. Hij zetelt achter zijn bureau, zet bestudeerd zijn bril op en af, noteert in een onberispelijk handschrift enige dingen, laat zich niet kennen en neemt formeel afscheid. Deze man heeft zijn angst weggestopt in een bunker van pijnlijke zelfbeheersing.

Een andere man is ook bang voor de medemens. Maar hij schept geen afstand, zoals de eerste, neen, hij probeert meteen de afstand tot de onbekende te verkleinen. Soms komt hij ermee aan een ander te vlug te tutoyeren of hij begroet iemand zoals een jonge eierzuchtige Fries mij onlangs deed: „Ha, u komt zeker ook uit Friesland”. Het te sterk afduwen en het te sterk aantrekken berusten beide op angst, op vrees, op mensenvrees.

De angst voor de vader kan zich ook heel verschillend uiten: we krijgen dan of de scrupuleuze wetsonderhouders die bang zijn overal een over-

trekking te begaan, of de onverschillig doende rebel die het gezag, van welke aard ook, trotseert. Tussenvormen zijn ook mogelijk. Zoals die broeder liet zien die verhuisde naar een andere kerk: hij kwam aan bij de wijkpredikant en viel met de deur in huis: „Ik ben een trouw lid van de vrijgemaakte kerk, ik ben overal vóór waar de vrijgemaakten vóór zijn en overal tégen waar de vrijgemaakten tégen zijn, maar ik wil veel huisbezoek en veel herderlijke zorg, want ik ben een lastig en veeleisend mens”.

Angst en de gevolgen van angsttoestanden zien we niet alleen in het leven van individuen maar ook in dat van groepen en van hele volkeren. Als Juda en Israël niet op den Here vertrouwden dan werden zij bang voor krijgsvolke naburen zoals de Egyptenaren of de Assyriërs. En wat hebbe de europese volkeren van de twintigste eeuw een angsten doorstaan om een eerst verslagen en daarna weer bewapend Duitsland. Hoe diep allerlei ervaringen kunnen bewaard blijven in de ziel van een volk hebben wij, Nederlanders, bijvoorbeeld weer gezien bij de kwestie-Irene. Ineens waren brede lagen van ons volk weer anti-rooms, anti-Spanje en anti-fascistisch, daarbij de ervaringen van de tachtigjarige oorlog en van de laatste wereldoorlog combinerend. Men spreekt wel eens van „de grondtoon van ons volkskarakter”, welnu hier kwam zulk een grondtoon klinkend naar boven.

In de vrijgemaakte kerken vallen ook dergelijke grondtonen te beluisteren. Wij dragen de ervaringen mee van reformatie, afscheiding, doleantie en vrijmaking.

En die ervaringen zijn geweest: ten dele een werkelijke terugkeer tot de Schrift maar ook ten dele toch weer een terugkeer tot inzettingen van mensen. Een werkelijke terugkeer tot het Woord alleen kan de angst buitensluiten, want de Liefde drijft de vrees buiten. Maar een slechts ten dele terugkeren brengt angsten met zich mee, angsten dat we het niet goed gedaan hebben, angsten dat andere mensen ons iets kunnen aandoen, angsten dat Gods straffende hand ons zal treffen. Het werkelijke dienen van den Here brengt geen angsten met zich mee, maar wel: de vrees des Heren (het kinderlijk toevorzicht) en de vrees

Met het "ware-kerk-zijn" heeft dit alles niets maar dan ook niets te maken. Het is de angst, die ons kerkvolk en die onze leiders regeert. De angst, niet voor vol te worden aangezien, de angst door een overmacht te zullen worden genegeerd, de angst het kerkvolk te zien wegdrijven.

En dat terwijl de apostel ons voorhoudt dat wij de zalving van de heilige Geest hebben en dat niemand van ons van node heeft dat iemand ons lere.

Heel de methode van leiding, van vermaan, van voorlichting in onze kring riekt al te zeer naar het verleden. En het programma is: steevast hetzelfde: de trits synodaal-hervormd-rooms komt alsmaar weer voor en dat bewijst dat het onbewuste zieleven van veel vrijgemaakten nog zit gekluisterd aan dit verleden. Zijn we nu vrijgemaakt of niet? Vrij van dit verleden en vrij

tot een eigen levensstijd. Vrij tot een eigen leven, waarbij wij buitenkerkelijken, hoogkerkelijken, laagkerkelijken, roomsen en oud-gereformeerden, darbisten en remonstranten, vrij evangelischen en Leger der Heils-mensen zullen opwekken (zo zij op onze weg komen) om met ons de Schrift te onderzoeken en den Here te vrezen. En alles wat onze politieke en kerkelijke leidslieden ons voorhouden als "erfenis der vaderen", als "gebod voor het heden", als onvergankelijke-waarheden-buiten-of-onder-of-boven-de-Schrift dat zullen wij, met Paulus, als schade en drek gaan achten om de uitnemendheid van de kennis van onze Heiland.

(wordt vervolgd)

Rotterdam.

P. A. Hekstra

Waar zoeken we zekerheid?

Elk mens zoekt zekerheid. Ook in onze tijd, waarin vele zekerheden wankelen.

Vast staat voor velen, dat er niets meer vaststaat.

Vroeger voelde men zich safe als men veel geld had.

In deze tijd van geldontwaarding is die zekerheid gedeeltelijk weggevalen.

Eertijds kon men zich veilig wanen in een bepaalde maatschappelijke orde. Of in een staatkundige samenleving of in een vast levenspatroon.

Van dat alles is in deze tijd niet veel meer te merken.

Waar gaan we heen?

Niemand kan het zeggen.

En velen leven naar de regel: „Laten wij eten en drinken, want morgen sterven wij”. Gaan we niet met elkander naar de kelder?

Zo staat het in de wereld.

Maar staat het onder christenen anders?

Ook in de kerk weten velen niet meer waar ze aan toe zijn.

Ze horen van een nieuwe moraal, die van het oude, vertrouwde levenspatroon niet veel overlaat.

De jongeren lezen boeken, die in vroeger dagen beslist niet in een christelijk gezin kwamen. Aan aloude waarheden schijnt te worden gemorreld.

Alom aanvaarde „beginselen” doen het niet meer.

Ouderen onder ons verlangen naar de tijd, toen alles „in kannen en kruiken” was.

Men had z'n vaste beginselen voor kerk, staat en maatschappij.

Het adres van de ware kerk was bekend.

Iedereen wist wat mocht en wat niet mocht.

Men voelde zich veilig in een gereformeerde wereld en vond het een weelde gereformeerd te zijn.

Er waren wel duizend vragen, maar men kende het éne antwoord.

En als men ergens mee zat dan waren er de leiders, die in boek of blad of redevoering wel de weg wisten te wijzen.

Dat leek allemaal heel mooi. Maar was het wel zo mooi?

Achteraf komt er wel enige twijfel bij ons op. Allen „geloofden” wel de Belijdenis.

Maar beleden allen ook hun geloof in Jezus Christus?

Niet alleen maar in de kerk, doch vooral ook in de wereld?

Men voelde zich veilig in een welgeordende kerk.

Maar is dat wel de echte veiligheid?

Men volgde wel de leiders, maar volgde men ook de éne Leider, die de kerk naar het woord des Heren Zelf maar mag hebben?

Het komt me voor, dat zekerheid en geborgenheid vaak gezocht wordt waar het niet te vinden is.

Echte zekerheid is te zoeken en te vinden in Jezus Christus.

En door Jezus Christus in God, Zijn en onze Vader.

Volstreekte veiligheid is alleen bij Hem te vinden.

Dat leert ons de Schrift zeer duidelijk.

En dat leert onze Belijdenis ook.

Bijv. in Zondag 11: „Waarom wordt de Zone

Gods Jezus, dat is Zaligmaker genoemd? Omdat Hij ons zalig maakt en van al onze zonden verlost; daarbenevens, dat bij niemand anders enige zaligheid te zoeken of te vinden is”.

Voor zaligheid kunnen we ook wel zetten: veiligheid.

We hebben onze zaligheid in Christus, of we hebben de zaligheid niet.

We hebben onze veiligheid in Christus, of we hebben geen veiligheid.

„Ik ben verzekerd, dat niets ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onze Here”.

H. J. Jager.

BOEKBESPREKING

H. Venema, *Uitverkiezen en Uitverkiezing in het Nieuwe Testament* (Diss.), Kampen (bij J. H. Kok), 1965.

III

3) Dr. V. wijst mijn interpretatie van 'grondlegging der wereld' af zonder argumenten. Fiat. Maar nu gaat hij toch de beide andere Schriftplaatsen, waarin de uitdrukking "vóór de g.d.w." voorkomt in zijn onderzoek betrekken. Ik vraag mij af: gaat dat aan, zonder de teksten waar sprake is van "sinds de g.d.w." aan te roeren? En zonder te letten op plaatsen waar staat "vóór de aeonen" e.d.? Gaar dat helemaal wel aan, sinds ik in mijn studie "Wat betekent de term G.d.w. in het N.T." (herdruk van Reformatie-artikelen), Enschede 1959, p. 6 geattendeerd had op de dubbele tegenstelling in 1 Petr. 1:20 (de tekst, waarmee ik — evenals dr. V. — mijn onderzoek begon) en het vóórkomen van diezelfde tegenstelling signaleerde in tal van andere teksten, waar sprake is van 'sinds' of/en van 'aeonen'?

De vraag stellen is, dunkt mij, haar beantwoorde.

Dr. V. en de lezers zullen begrijpen, dat het feit, dat ik het was die deze gegevens naar voren bracht, geen rol speelt bij het stellen van deze enigszins verwijtende vragen. Het gaat hier om de gegevens; gegevens die dr. V. bekend waren, maar die hij tot zijn schade verwaarloosd heeft. Immers: nu de tegenstelling 'oudtestamentische belofte-nieuwtestamentische vervulling' in dit soort teksten bij herhaling naar voren bleek te komen, ligt het nu niet voor de hand, de beide handelingen ('gezegend heeft' en 'uitverkoren had (of: heeft)'), die Paulus vergelijkend naast elkaar zet in Ef. 1:3, 4, ook in dat kader te zien: God heeft nu aan ons vervuld, wat Hij oudtijds beloofd had? Wijst in die richting niet overduidelijk een vergelijking met hfdst. 3 (vs. 5: 'andere geslachten' tegenover 'nu'; vs. 9, 10: 'sinds de aeonen' tegenover 'nu')?

Dr. V. ontspoort hier door te stellen "Vs. 4 en wat verder volgt geeft aan, waarin de zegen van vs. 3 bestaat. M.a.w. het 'in Christus uitverkoren voor de grondlegging der wereld' valt onder de zegen, waarmee God ons in Christus heeft gezegend in de hemelse gewesten" (blz. 56).

Achteraf (t.w. na wat ik in mijn oppositie naar voren bracht) blijkt nog te meer, dat het 'verkiezen' hier géén deel uitmaakt van het 'zegenen', maar dat het laatste van het eerste de **vervulling** is. Immers: de éne (!!) keer buiten onze tekst dat Paulus het woord 'zegenen' van God gebruikt, is... Gal. 3:9, waar hij handelt over de **belofte** aan Abraham "in u **zullen** alle volken gezegend worden" (vs. 8). Deze omstandigheid dringt er ons toch wel sterk toe, aan te nemen, dat Paulus ook in Ef. 1 dacht aan de belofte van de zegen, aan **Abraham** bij zijn verkiezing gegeven, en nú in Christus vervuld.

Ik wil daaraan thans nog een argument toevoegen. Gelijk bekend is, maar door ons nog altijd niet voldoende bedacht wordt, was Paulus doorkneed in het Oude Testament, en is zijn taal doorspekt van citaten uit en zinspelingen op dit deel van de Schrift. Welnu: mogen wij dan niet geloven, dat de woorden waarmee hij in vs. 4 vervolgt: "om heilig en **onberispelijk te wezen voor Zijn aangezicht**" hem zijn ingegeven door Gen. 17:1, waar de HEERE tot Abraham zegt: "wandel voor **Mijn aangezicht** en wees **onberispelijk**"? 7)

Blz. 78. Tot slot zou ik nog iets willen zeggen over het bekende woord uit Matth. 22:14 "Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren". Ofschoon ik de interpretatie van dr. V. niet geheel afwijs, meen ik toch, dat een scherper benadering van de betekenis van de term **eklektos** (verkoren) op deze plaats mogelijk is.

Het is duidelijk, dat op deze plaats niet, zoals elders wél meermalen het geval is (men vergelijk b.v. Col. 3:12 met Rom. 1:6, 7), 'verkoren' hetzelfde betekent als 'geroepen'. Zoeken we naar betekenissen die 'verkoren' verder nog hebben kan, dan treft ons 1 Petr. 2:6 (door dr. V. behandeld op blz. 77). Hier is 'verkoren' het tegengestelde van 'afgekeurd' (vgl. vs. 7), en betekent dus zoveel als 'goedgekeurd' of 'goed bevonden', een begrip waarvoor het nieuwtestamentisch Grieks elders gebruikt de term '**dokimos**' (in onze nederlandse vertalingen vaak weergegeven met 'beproefd'). Een aardig voorbeeld van het door elkaar gebruiken van 'eklektos' en 'dokimos' vind ik in Rom. 16:13 in vs. 13 lezen we: "groet Rufus, den 'eklektos' in den Heere", terwijl in vs. 10 staat: "groet Apelles, den 'dokimon' in Christus". (Vgl. elders de verbinding "trouw in den Heere", 1 Cor. 4:17, Ef. 6:21, Col. 4:7.) Zonder precies deze sleutel (eklektos = dokimos) te vinden, heeft dr. V. hier in Rom. 16:13 toch de betekenis van 'eklektos' goed aangevoeld. Hij schrijft nl. (blz. 83): "... zijn (d.i. Rufus', D.H.) deugdelijkheid als christen was bekend".

Welnu: deze sleutel past m.i. uitstekend op Matth. 22:14: "Want velen zijn geroepen, maar weinigen zijn goed bevonden". Dit begrip nadert hier sterk het begrip "waardig", dat wij in vs. 8 vinden, een begrip waarvan de betekenis duidelijk wordt b.v. uit Matth. 3:8. Het betekent zoveel als 'beantwoordend aan'. De man zonder bruiloftskleed is iemand die niet gewandeld heeft "waardiglijk der roeping waarmee hij geroepen was" (Ef. 4:1). (Men vergelijk ook nog Openb. 3:4.)

Hierbij wil ik het dan laten. Er is stellig nog veel meer in het besproken werk dat nadere aandacht verdient. Met name in het derde hoofdstuk, waar de schrijver handelt over 'verkiezing'. Hij oefent daarin o.a. ook kritiek op enkele uitlatingen van mij. Maar ik heb nog niet de tijd gevonden, om deze rijpelijk te overwegen. Vandaar dat ik ze nu laat rusten.

Mijn kritiek heeft nu al een hele omvang aangenomen. En ik meende hier en daar ook diep het mes te moeten zetten in wat dr. Venema betoogde. Een en ander moge de lezers echter niet doen vergeten, wat ik in de aanvang schreef: dat we hier te doen hebben met een werk van goede kwaliteiten. Ik hoop, dat met name onze predikanten zich ernstig in deze serieus voorbereide dissertatie zullen verdiepen.

D. Holwerda

7) Ik vermoed, dat dezelfde tekst Lucas door het hoofd speelde, toen hij hfdst. 1:6 van zijn evangelie schreef: vgl. wat volgt in vs. 7, waarbij Nestle verwijst naar Gen. 18:11.

EX AUDITU VERBI: EEN BOEIENDE FEESTBUNDEL

Ter gelegenheid van zijn vijftienvigjarig jubileum als hoogleraar werd aan prof. dr. G. C. Berkouwer een feestbundel aangeboden, die thans in de handel verschenen is. 1) Het werd een fraai boekwerk en een groot aantal geleerden daalde van de top van de Europese theologische Olympus af om door een opstel hun waardering voor het werk van de jubilaris uit te spreken. Voor wie van theologie houdt is het een lust in deze bundel rond te dwalen. Ik noem enkele namen: rooms-katholieke theologen als Hans Küng, E. Schillebeeckx O.P., en P. J. A. M. Schoonenberg S.J. deden mee, maar ook Karl Barth (Reformierte Theologie in der Schweiz) en de grote lutherse theoloog Oscar Cullmann. Gereformeerde collega's gaven een bijdrage: A. D. R. Polman (De leer der verwerping van eeuwigheid op de Haagse conferentie van 1611), R. Schippers, D. Nauta en Herman Ridderbos (Kerkelijke orde en kerkelijk recht in de brieven van Paulus). Hervormden als Van Niftrik en J. N. Bakhuizen van den Brink, een schots gereformeerd theoloog: Th. F. Torrance, een Amerikaan: H. A. Oberman en de Duits-gereformeerde theoloog Otto Weber met een voortreffelijk opstel „Der Mensch in seiner Zeit” ontbraken niet op het appèl, en dan hebben we alle deelnemers nog niet eens genoemd. De bibliografie is verzorgd door Berkouwers opponent van de laatste tijd: M. J. Arntzen. Dat kan dus ook.

Het is beslist onmogelijk in een aankondigend artikel als dit een verantwoorde recensie te schrijven. Nogmaals: voor wie van theologie houdt en er zich niet al te oppervlakkig mee bezig wil houden, is het bezit van dit boek een vreugdevolle zaak. Hij kan er veel uit leren voor de huidige stand van zaken in de groot-europese discussies. Het boek demonstreert hoezeer de problemen, die in de theologie aan de orde zijn, dwars door alle confessionele groeperingen lopen. Schoonenberg b.v. houdt zich in zijn bijdrage intensief bezig met de leer van de erfzonde: het blijkt dat de roomse theologie in wezen voor dezelfde vraagstukken op dit punt staat als de reformatorische theologie. De intensieve wereldcommunicatie na de tweede wereldoorlog maakt, dat de geestelijke constellatie van ons werelddeel in veel opzichten op de zestiende eeuw gaat lijken. Toen hielden ook roomsen en protestanten, lutheranen en calvinisten, humanisten en wijsgeren zich in wezen met dezelfde problematiek bezig. Het liep toen ook dwars door alle landsgrenzen en taalgebieden, heel de christenheid was in beweging. Iets dergelijks maken wij nu weer mee.

Het meest interessante opstel uit deze bundel is. o.i. dat van H. Berkhof: De methode van Berkouwers theologie. Ik vind het een verdienste van hen, die deze bundel op touw hebben gezet, dat zij niet geschroomd hebben een dergelijke bijdrage in het boek op te nemen. Feestbundels, waarin over alles en nog wat geschreven wordt, behalve over de auteur aan wie de bundel wordt aangeboden, voldoen niet. Berkhof maakte het zich niet gemakkelijk: hij heeft zich beziggehouden met de methode van Berkouwers dogmatiseren. Het resultaat van zijn studie is instructief. Er zijn bij Berkouwer drie fasen in de methode van zijn dogmatiseren te onderscheiden. In de eerste poneerde hij het volstrekte gezag van de H. Schrift als verweer tegen allerlei eigentijdse theologieën, waarin subjectivisme of objectivisme een dominerende rol spelen. Dat was de tijd van Berkouwers apologetische werken over Karl Barth en de theologen van de Schriftkritiek. In de tweede fase ging het Berkouwer vooral om de heilsinhoud van de H. Schrift. Ze zette in, deze periode, in 1949 toen de eerste boeken uit de reeks "Dogmatische studiën" begonnen te verschijnen. Het ging Berkouwer nu niet meer alleen om het gezag van de Schrift als formeel begrip, maar om de inhoud van de Schrift: de heilsopenbaring in Christus. De derde en laatste periode duidt Berkhof aan als die, waarin de existentiële en kerygomatische strekking van de Schrift naar voren komt, die zich uiteraard al in de tweede periode begon af te tekenen. Hier zet ook Berkhofs kritiek in: kan een theoloog zijn dogmatiseren alleen maar opzetten vanuit het existentiële en kerygomatische van de boodschap der Schrift? Geeft God in de Schrift geen mededelingen over standen van zaken inzake Hem en de wereld, die niet zonder meer in een existentiële-kerygomatische vertolking zijn over te zetten? Betekent Berkouwers methode geen versmalling voor het werk van de dogmaticus? Berkhof doet hier o.a. op het debat met dr. Arntzen, waarin Berkouwer over de hel "uitsluitend binnen de kerygomatisch-existentiële grenzen wil spreken" (blz. 52). Juist op dit punt beginnen de laatste tijd kritische stemmen rondom Berkouwers dogmatische arbeid te klinken. Is de tegenstelling tussen "prediking" en "mededeling" in de Schrift bij hem niet te geforceerd? „Onze existentie hangt immers aan een Werkelijkheid die onze existentiële verwerking er van altijd verre te boven gaat" (blz. 53). Volgens Berkhof is er in Berkouwers theologie een tendens die "beurteilungen aan het piëtisme en aan het existentialisme doet denken" (blz. 54). Men kan zeggen, dat deze kritiek in grote trekken overeenkomt met hetgeen in onze kring door sommigen als bezwaren tegen Berkouwers methode van dogmatiek strijden. In de tweede plaats was zijn Berkhof allemaal wat exacter geformuleerd.

Het boeiende van Berkhofs artikel is, dat hij niet alleen de grenzen van Berkouwers dogmatische arbeid laat zien, maar ook de grote betekenis daarvan uiteenzet. Berkouwer slaagde er volgens Berkhof in de gereformeerde theologie te bevrijden van de scholastische verstarring, waarin zij in de eeuwen na de Reformatie geraakt was en waarvan ook Kuyper en Bavinck haar niet geheel hadden kunnen ontdoen. Wie alleen maar even let op de manier, waarop Berkouwers voorganger op de leerstoel in de dogmatiek aan de Vrije Universiteit, prof. V. Hepp, de zaken aanpakte en Berkouwer zelf, ziet inderdaad een enorm verschil. Vooral in de periode na 1949 zette o.i. dit ont-scholastiseringsproces in en ging Berkouwer meer en meer tegen de speculatie in de dogmatiek strijden. In de tweede plaats was zijn verdienste, dat hij niet volstond met afweer tegen moderne stromingen maar in een positieve discussie wist te treden met de theologie van Karl Barth en de nieuwere rooms-katholieke theologie. Zodoende bleef de gereformeerde dogmatiek niet "insulair" geïsoleerd, maar trad ze in denken levenscontact met hetgeen de christenheid in deze tijd zo geweldig beroert. Het gaat zowel bij gereformeerden als bij lutheranen en rooms-katholieken vandaag ten diepste om de verhouding van Schrift en traditie. Onder de geweldige druk van de moderne ontkerkelijking, de inten-

sivering van de communicatiemiddelen en de bedreiging door atheïsme en niet-christelijke wereldreligies is er alom in de christenheid een vraag naar wat nu blijvend in de Schrift geworteld is en wat uit de traditie stamt en kan worden prijsgegeven. Zelfs een naar buiten toe toegesloten kerkgemeenschap als de onze ontkomt niet aan dit proces, getuige de felle discussies in onze kring over de betekenis van de confessie. In dat grote proces heeft de gereformeerde theologie een belangrijk woord mee te spreken. Juist zij pretendeerde immers vanuit de Heilige Schrift opgebouwd te zijn, de doctrina de Sacra Scriptura te geven. Hoe kan juist zij dan niet in deze tijd, nu overal alles in beweging komt, met haar verworvenheden de andere christenen dienen en indien nodig de rechte weg wijzen. Het is de grote verdienste van Berkouwer, dat hij als een der eersten in ons land gezien heeft, hoe ook in de rooms-katholieke kring beweging kwam. Zijn inaugerale rede uit 1940 handelde over Barthianisme en Katholicisme. En al zal hij stellig deze rede niet meer in alles onderschrijven, hij was op weg en: het rooms-katholicisme was ook op weg.

Het herwaardingsproces van de traditie baart ook ons grote moeilijkheden, niet het minst in zo'n centraal stuk van de reformatorische dogmatiek als de leer omtrent de verkiezing. Berkouwer schroomde niet in zijn boek over de verkiezing de moeilijkheden die hier liggen onder ogen te zien. De laatste tijd bracht hem dit zelfs tot een zekere kritiek op de Dordtse Leerregels. Hij trachtte die moeilijkheden te overwinnen door te onderscheiden bij de Leerregels tussen grondmotieven en kaders, waarin deze motieven onder formule zijn gebracht. Hij zal zelf wel niet van overtuiging zijn, dat hiermee het laatste woord over deze zaak gesproken is. In ieder geval had ds. Visee gelijk toen hij onlangs schreef, dat wij de leer omtrent de verkiezing dogmatisch niet meer kunnen opzetten in de problematiek, die ze in de zestiende en zeventiende eeuwse theologie kende. Daarvoor is het Schriftonderzoek sindsdien te ver voortgeschreden en is heel de manier van redeneren en dogmatiseren van de theologen rond Dordrecht met hun sterk scholastische inslag ons vreemd geworden. We zijn niet klaar met deze vraagstukken: ze zijn bijzonder moeilijk. In onze kring werd nogal eens felle kritiek uitgebracht op wat Berkouwer over de verkiezing schreef. Het is misschien goed te bedenken, dat ons hier wel enige bescheidenheid past. De enkele voorstellen tot vernieuwing van de verkiezingsleer o.a. door J. Wiskerke en C. Trimp in hun geschriften over de verkiezing gedaan, brachten ons geen stap verder. En vergeleken bij de werkelijk overstelpende dogmatische produktie van een man als Berkouwer valt er op hetgeen in onze kring van hooggeleerde zijde in de afgelopen tien, vijftien jaar van de pers kwam, bepaald niet te roemen. Ook dat stemt tot bescheidenheid.

Voor velen van ons is het moeilijk bij dit jubileum de juiste houding tegenover prof. Berkouwer te vinden met het oog op hetgeen in de jaren 1944/1945 passeerde. Dat kunnen we en mogen we niet stilzwijgend voorbijgaan. Daar "zitten" wij als vrijgemaakten nog mee en het ziet er niet naar uit, dat wij daar spoedig van verlost zullen worden. Maakt het ons onmogelijk tot een positieve waardering te komen van hetgeen door deze harde werker op het gebied van de gereformeerde theologie is verricht? Ik meen van niet. Daarbij kunnen enkele overwegingen ons helpen. In de eerste plaats meen ik, dat wij zo langzamerhand elkander serieus moeten gaan nemen in wat toen geschied is: Wij prof. Berkouwer en hij ons. Laat de geheel verschillende beoordeling van de procedure van ds. A. van der Ziel ons niet zien, hoe men - zelfs bij gelijke kerkelijke en confessionele en kerkordelijke uitgangspunten - vierkant in zulk een zaak tegenover elkaar kan komen te staan? Ik heb al eens eerder geschreven: het is onbillijk hen, die in de zaak-Van der Ziel er anders over denken dan in het algemeen b.v. de scribenten in "Opbouw", alleen maar als wilde "schorsers", begerrig naar ambtelijk bloed te zien. Er is hier over en weer vaak een serieuze en eerlijke overtuiging in het geding. Dat mag ons echter evenzeer weerhouden van een laatdenken-de beoordeling van hen, die in 1944 andere wegen gingen dan wij. In de tweede plaats: prof. Berkouwer wéét dat van ons. Wij hebben het hem soms wel zeer duidelijk gezegd. En als zo iets over en weer gezegd is, is er ook plaats voor waardering en respect. In de derde plaats: het mag ons stellig voldoening geven, dat Berkouwer in zijn latere geschriften duidelijk oog bleek te hebben voor het gegronde in de vrijgemaakte kritiek op hetgeen destijds door J. Ridderbos in "Toelichting" en "Praeadvies" als gereformeerde doops- en sacramentsleer werd geponeerd. Berkouwer schreef over de sacramentsleer in sterk verzoenende zin in "De sacramenten" (blz. 236-239) en over de werking van Woord en Geest in "De Zonde, I", blz. 210. Daar heeft men onder ons wel eens te weinig oog voor gehad.

In mijn dissertatie schreef ik destijds dat Berkouwer, Haitjema, K. Schilder en Woelderink waren aan te merken als de vier belangrijkste reformatorische dogmatici uit de nieuwere tijd. Er is daar toen nogal wat kritiek op geoefend. Toch sta ik nog steeds op dat standpunt. Dat wil natuurlijk helemaal niet zeggen dat men het met

alles, wat zij schreven eens moet zijn. Het kan zelfs betekenen, dat hier en daar scherpe kritiek moet worden geoefend. Maar aan de andere kant: ik meen dat zij alle vier ons iets hebben gegeven, dat van blijvende waarde is. Wat Berkouwer betreft: stellig niet het minst, dat hij de gereformeerde theologie in voortdurende confrontatie heeft gebracht niet alleen met wat in protestantse kring geschreven werd, maar vooral ook met wat leeft en werkt in de rooms-katholieke kerk. Hij vond daar ook gehoor en wat daar de uitwerking van zal zijn, valt nog niet te zeggen. Tenslotte: wij mogen als vrijgemaakten wel bedenken dat onze "beweging" om het zo eens te noemen, in de dertiger en veertiger jaren vooral ontstaan is uit de anti-scholastische theologische en wijsbegeerige arbeid van mannen als K. Schilder, Dooyeweerd, Vollenhoven, Woelderink, A. Janse en anderen. Dat gaf aan onze arbeid toen de grote stoot. We waren in zekere zin een "avant-garde" in de kerk. De situatie is nu, na twintig jaar, wel veranderd en de rollen zijn in verschillend opzicht omgekeerd. We vechten nu sterk voor behoud van de gereformeerde traditie in confessie en dogmatiek. Dat is soms nodig, echter lang niet altijd. En het gevaar is niet denkbeeldig, dat we van een kerkelijke vernieuwingsbeweging langzamerhand omslaan in een conservatieve groepering, die nauwelijks meer voor vernieuwing vatbaar is. Ik ben mij bewust hier enigszins te generaliseren. Ik doe dat echter opzettelijk om te laten zien, welke gevaren hier voor ons liggen. Ik weet, dat er ook andere krachten onder ons werken, andere tendenzen voorhanden zijn en dan kijk ik heus niet alleen naar één kant. Ik hoop van harte dat er onder ons plaats blijft voor een sympathetisch-kritische kennisgeving van Berkouwers werk en dat er zo ook de mogelijkheid blijft geschapen voor een eigen vrijgemaakte "inbreng" in de grote vraagstukken, die de wereld-christenheid op het ogenblik bezig houden. Wij bewaken door de gang van zaken in 1944 bepaalde posities in kerkelijk en theologisch opzicht, die stellig voor breder kring vruchtbaar zijn te maken, indien we ons maar niet afsluiten van wat om ons heen gebeurt. En niemand zal het, dunkt mij, ondergetekende kwalijk nemen, als hij ook op deze plaats, persoonlijk prof. Berkouwer gelukwens met dit jubileum.

Enschede.

R. H. Bremmer.

1) Uitgave J. H. Kok te Kampen, 341 blz.

KERKNIEUWS

Beroepen te Onnen (bij accl.): A. R. Bosman te Niezijl en Kommerzijl; te Houwerzijl (bij accl.): A. C. Haitsma te Heerde.

Aangenomen naar Haarlem: F. van Deursen te Barendrecht; naar Dordrecht: A. I. Krijtenburg te Zaamslag.

Bedankt voor Drachten (vak. J. F. Hey): C. J. Smelik te Bunschoten-Spakenburg.

Ds. A. Veldman. Op 15 december a.s. hoopt ds. A. Veldman te Rotterdam-Delfshaven zijn 25-jarig ambtsjubileum te gedenken.

Ds. Veldman diende de Kerken te Langerak (1940-1943), Leiden (1943-1946), Enschede (1946-1957) en thans de kerk te Rotterdam-Delfshaven.

Ds. W. Wierenga ook in Veendam. Met ingang van 1 december is ds. W. Wierenga van Zuidbroek ook de gemeente Veendam gaan bearbeiten. Zondag 28 november is door hem de intriede-predikatie gehouden.

Ds. M. R. v. d. Berg naar Kampen. Op zaterdag 4 december is ds. M. R. v. d. Berg, een van de zendelingen van de Gereformeerde kerk van Kampen, op Schiphol aangekomen. Met zijn gezin hoopt hij dan, na een verblijf van bijna vier jaar in Zuid-Afrika, een verlof van een maand of vijf in Nederland door te brengen.

In zijn verloftijd hoopt ds. v. d. Berg de met Kampen samenwerkende kerken te bezoeken om van zijn werk te vertellen.

De zendeling en zijn gezin zullen in de verlofperiode wonen aan de 2e Ebbingestraat 23 te Kampen.

De Kamper zedingsadviescommissie wil ds. v. d. Berg veel rust geven en daarom zal hij niet telefonisch te bereiken zijn.

Ook is het de uitdrukkelijke wens van de adviescommissie, dat er geen preekverzoeken tot ds. v. d. Berg zullen worden gericht.

Ingebruikneming kerkorgel te Delft. Zaterdagavond 20 november nam de gemeente van Delft in een speciale bijeenkomst een nieuw kerkorgel in gebruik. Het is gebouwd door de heer E. R. Ottes, in samenwerking met de heer H. Veenstra, naar het mechanisch sleepladenstelsel. Behalve door de heer Ottes zelf werd het nieuwe instrument bespeeld door Jan J. van den Berg, organist van de Nieuwe Kerk te Delft.

Schiedam. De kerkeraad van Schiedam heeft van de raad van de synodaal-gereformeerde kerk te plaatse antwoord ontvangen op zijn schrijven aan deze raad, waarover wij in twee nummers van ons blad uitvoerig berichtten.

Naar „De Rotterdammer” meldt, begint het schrijven, dat door de syn.-geref. kerkeraad gepubliceerd is onder het motto „De wil om de ander te zoeken”, met een dankwoord voor het openhartig schrijven, waaruit de begeerte is geproefd om de weg tot elkander te vinden.

De syn.-geref. kerkeraad schrijft, dat het hem niet mogelijk is op de bedenkingen van de Geref. kerkeraad in te gaan en daarover genoegdoening te verschaffen. „De situatie van nu is”, aldus de syn.-geref. kerkeraad, „dat wij in ons kerkverband alleen instemming behoeven te betuigen met de drie Formulieren van Enigheid. Vandaar dat ons aanbod aan u om op de grondslag van de drie Formulieren van Enigheid saam te spreken correct was. Wij menen dan ook dat u niet juist ingelicht is, dat deze grondslag wel de uwe, maar niet de onze is”.

Inzake de Herziene kerkorde vraagt de syn.-geref. kerkeraad, of het verschil in standpunt zo ernstig is, „dat er op grond daarvan geen samenspreking tussen u en ons kan zijn? Wij menen in ieder geval dat dit een samenspreking tussen u en ons niet behoeft te belemmeren”.

De brief besluit met het verzoek een kleine commissie uit beide kerkeraden samen te stellen om een oriënterende bespreking te hebben.

Kerk te Driebergen vraagt om een bededag. De Gereformeerde kerk te Driebergen heeft zich tot de classis 's-Gravenhage gewend met het verzoek, „dat Uw vergadering met het oog op de „grote zwaarigheden, waarvan de druk overal in de kerken gevoeld wordt”, overga tot het uitschrijven van een bededag (art. 66 K.O.)”.

De classis 's-Gravenhage is door de Generale Synode aangewezen voor het uitschrijven van bededagen.

De kerk te Driebergen licht haar spreken over „grote zwaarigheden” toe door te wijzen op „de dingen, die gebeurd zijn en nog gebeuren in de kerken te Beverwijk, Breda, Gorinchem, Groningen-Zuid, Kampen, Katwijk, zomede die op Soemba. Van de zwaarigheden, die zich in genoemde plaatsen voordoen, wordt metterdaad de druk overal in de kerken gevoeld. En dat heeft de Kerk te Driebergen doen besluiten om via een verzoek aan Uw vergadering zo mogelijk al de kerken op te wekken, allen gezamenlijk den Koning der Kerk in smeking en gebed aan te roepen om door de werking van Zijn Geest de zwaarigheden te doen wijken”.

De kerk te Driebergen schrijft vervolgens te betrouwen, dat door de wijziging van art. 66 K.O. in 1905 het niet meer mogelijk is een gezamenlijke vast- en bededag te houden, zoals meer in overeenstemming zou zijn met de Heilige Schrift (Hand. 13 : 2-4) en beter zou aansluiten bij de kerkgeschiedenis. De Christelijk Afscheiden Kerk heeft meer dan eenmaal een vast- en bededag gehouden tot afwending van de gevaren die haar van buiten bedreigden.

„Thans, nu de kerken in beroering gebracht worden, niet zozeer door bedreiging van buiten als wel door gevaren van binnen uit, moge de opwekking uitgaan om allen tezamen in vasten en bidden de bewarende hand des Heeren over Zijn Kerk af te smeken.

En dat worde dan gedaan in de geest van Daniël, die zijn aangezicht tot den Heere God richtte om te bidden en te smeken, in vasten en in zak en as. In de geest van Daniël, die wel uit de mond van Gabriël mocht horen: „want gij zijt zeer bemind”, maar in wiens gebed telkens weerklinken de woorden: „Wij hebben gezondigd, wij zijn goddeloos geweest”.

Ten slotte stelt de brief voor „de buitenlandse kerken (inclusief die op Soemba en dan zonder onderscheid te maken tussen de ene en de andere groep) op te wekken, hare gebeden aan de onze te paren. Want ook zij voelen ongetwijfeld de druk van de zwaarigheden hier.”

Kampen aan Groningen-Z. De kerkeraad van de Geref. Kerk te Kampen heeft in een schrijven aan de kerkeraad van Groningen-Zuid medegedeeld dat het hem getroffen heeft dat de zonden van ds. A. van de Ziel niet zijn medegedeeld in de schorsings- en afzettingbesluiten. De kerkeraad vraagt daarover alsnog mededeling. Tot die tijd kan het besluit voor de kerkeraad van Kampen geen enkele rechtskracht bezitten.

ADRESSEN

Vleuten-De Meern, scriba: W. van Veen, Ten Veldestraat 66, De Meern; penningmeester diaconie: C. Ekema, Zandweg 195, De Meern; preekvoorziening: J. de Wit, Utrechtseweg 63, Vleuten; **Almelo,** diaconie: W. F. Nieuwenhuis, Gerard Doustraat 186; **Ruinerwold-Koekange,** scriba: K. Westert, Burg. Bosmaweg 6, Ruinerwold. Het adres van **Ds. K. D. Gerber te Hengelo (O.)** is sinds 1 november 1965: Socratesstr. 60. Het telefoonnummer bleef ongewijzigd: 05400-12701.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

candidaats-examen:

geslaagd voor het candidaats-examen de heer W. Triemstra, Troelstraplein 86, Meppel.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Hierbij verzoeken wij de boekhouders de in 1965 gehouden collecten voor de Opleiding t.d. Dienst des Woords, die nog niet werden afgedragen, zo spoedig mogelijk doch **uiterlijk 23 december** (gespecificeerd) te storten op de giro van de classicale correspondent.

Ook zullen wij het op prijs stellen indien de correspondenten de contributies spoedig overmaken.

Mogen wij in het belang van een goede voortgang der werkzaamheden vertrouwen op aller medewerking?

Groningen, 3 dec. '65. Deputaten Financieel.

Vergadering van deputaten curatoren

te Kampen op maandag 22 november 1965

De president ds D. van Dijk opent de vergadering, leest 1 Thess. 5 : 12-18 en gaat voor in gebed. Alle broeders curatoren zijn aanwezig behalve ds A. I. Krijtenburg, die door slechte weersomstandigheden verhinderd, later arriveert. In de loop van de vergadering komen, zoals was afgesproken, ook de hoogleraren ter vergadering.

De president heet allen welkom, bedankt de broeders hoogleraren voor de van het gevraagde memoranda betreffende de onderlingen tegenstellingen aan de Theologische Hogeschool, en wenst ds A. I. Krijtenburg geluk met het op hem uitgebrachte beroep.

De gehele dag wordt gewijd aan de bespreking van de genoemde tegenstellingen, inzonderheid wat betreft de betekenis van de vrijmaking. Voor het avondeten verlaat ds D. van Dijk de vergadering en draagt het presidium over aan de assessor ds F. de Vries.

De besprekingen konden des avonds om half tien nog niet worden beëindigd, waarom besloten werd de vergadering de andere morgen voort te zetten. Op verzoek van de president gaat ds A. I. Krijtenburg voor in dankzegging en wordt de vergadering geschorst.

De volgende dag komen de broeders curatoren en hoogleraren om half tien weer ter vergadering, welke door de assessor wordt geopend; deze leest 1 Joh. 4 : 1-6 en gaat voor in gebed.

De notulen van de vergadering van 14 oktober 1965 worden gelezen en vastgesteld. Even later komt ds D. van Dijk weer ter vergadering, die het presidium herneemt. De besprekingen worden voortgezet, waarbij thans de waardering van de confessie wordt betrokken.

Door het vertrek van ds D. van Dijk staat de avondvergadering weer onder presidium van de assessor ds F. de Vries, maar ook toen konden de besprekingen nog niet worden beëindigd. Nadat ds J. Meester is voorgegaan in dankgebed wordt de vergadering opnieuw geschorst tot de volgende morgen.

Woensdag 24 november komen de broeders weer om half tien bijeen. De assessor presideert opnieuw de vergadering. Hij leest Titus 1 : 5-9 en gaat voor in gebed. Hij spreekt een woord van welkom tot ds P. K. Keizer, die als diens secundus ds D. van Dijk vervangt.

De besprekingen over de „onderlinge tegenstellingen” worden voortgezet, welke nu meer de zaken van kerk en kerkregering raken.

In de middagvergadering wordt geoordeeld dat de besprekingen op een later tijdstip moeten worden voortgezet, waarop besloten wordt D.V. op maandag 3 januari 1966 eventueel de volgende dagen de besprekingen welke gedurende alle drie dagen in zeer broederlijke geest werden gehouden, te vervolgen.

Na lezing en vaststelling van het kort verslag, gaat ds H. Veltman voor in dankzegging en gebed en sluit ds F. de Vries de vergadering.

Op last van deputaten-curatoren voornoemd, J. Hettinga, assessor II.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

Een verre vriend

mogen wij begroeten in iemand, die in het zonnige Nassau — Bahamaeilanden — woont. Zij vertrok daarheen vanuit Londen. De nu veel grotere afstand bleek geen reden om het tehuis te vergeten. De mooie enveloppe, gesierd met enkele pronkjuwele postzegels, was gevuld met een tiendollarbiljet.

Kennismaking met andere verre vrienden voor het werk van onze Stichting stel ik zeer op prijs. Dit hoeft niet alleen voor het tehuis te zijn, doch kan evenzeer voor het werk, dat al weer 12½ jaar lang wordt verricht. Wist U, dat de Stichting op 1 november l.l. met dankbaarheid dit feit mocht gedenken?

Goede burens

zijn er ditmaal ook weer. Zij worden gevormd door jong en oud. Wie dit zijn? Reuniegangers te Heelsum stuurden het overschot van hun gela(ch)g f 8,65. Anders deden het de feestgangers van Zeeuws-Vlaanderen. Deze stuurden een gift van f 29,42. Ellen Boer en Trude Verhagen hebben anderen vermaakt met het op-

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF, Ds. G. V.SEE

Adres van de Redactie:

J. Bosch, Engelenbergstr. 4, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester: Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg, Slotlaan 220,

Abonnementsprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling) Zeist. Giro 233117.

voeren van sprookjes en konden f 5,— overmaken. „Dochtertje L.” is stuiivers gaan verzamelen — dit is belangrijk nieuws voor Rika Berghuis — en bracht het daarmee tot f 5,—. En dan nu enkele borelinkskes: Harold f 5,—; Jan f 10,—; „Van ons kindje” f 5,—; Van „dankbare ouders en gelukkige kinderen” f 5,—. „Naar aanleiding van 50-jarig huwelijksfeest” f 25,—. Vrouwenvereniging Rozenburg f 20,—. 3 x f 5,— van 3 zusters. „Van Opa en Oma Scheveningen” f 15,—; Van een door de gladheid in Ede bij de familie van Bokkem gestrande reiziger f 5,—.

Goede verstaanders.

Hoewel ik tot nogtoe steeds in bedekte termen heb gesproken over zich voordoende moeilijkheden rond het tehuis, blijken deze halve woorden toch goed verstaan te worden. Zo schrijven ouders: „Van Martina Pieterella. De Heere ziet ook de overleggingen op het departement van Justitie” en onderstrepen dit met f 7,50. Iemand schrijft: „Met zegen en volharding” f 10,—. Een echtpaar stuurt een Co-op obligatie van f 50,— en verwijst daarbij naar 1 Thess. 5 : 23 en 24. In een brief is hierop gereageerd met de aandacht te vestigen op de verzen 25 en 28. Mag ik U verzoeken dit zelf op te zoeken?

De naamlozen.

Ze zijn er nu ook weer, degenen die schuil gaan achter N.N. Zij leverden het volgende resultaat: 6 x f 2,50; 1 x f 4,—; 7 x f 5,—; 1 x f 7,—; 14 x f 10,—; 3 x f 15,—; 1 x f 18,—; 4 x f 25,—; 2 x f 50,— en 2 x f 100,—.

De totale oogst is ditmaal:

van de kerken	f 2.201,10
van particulieren	f 814,57

De verre vriendin, de goede burens en verstaanders en de naamlozen, U heeft ons weer zeer verrast en wij zeggen U daarvoor hartelijk dank.

Feeststemming.

Hoe het komt weet ik niet, doch deze verantwoording brengt mij in een soort feeststemming. Misschien komt dit vanwege die mooie enveloppe met inhoud of door de goede burens en verstaanders en de naamlozen. Het kan ook het mooie weer zijn en de dankbaarheid voor de eerste 12½ jaar. Een bijdrage levert ongetwijfeld de activiteit op het bureau om voor een aantal kinderen een pakje samen te stellen voor de bekende „pakjes-avond”. Het klinkt U misschien wat vreemd in de oren, wanneer ik U vertel, dat daarbij woorden worden gebezigd als: gevangenis, alleen op de wereld, eenzaam, baby, verlaten gezin, verstoten kind, tehuis, inrichting, militaire dienst enz. Vindt U dit wat moeilijk te aanvaarden? Ik neem het U niet kwalijk, doch gun mij en anderen met mij dan toch het vreugdegevoel het werk van de Stichting te mogen gadeslaan en verrichten. Dit geeft de blijdschap van Matth. 25 : 31 e.v.

Ieder, die dit leest, kan meedoen aan het verhogen van het vreugdefeest. U kunt dit doen met een bijdrage voor het tehuis of voor het werk, dat reeds 12½ jaar wordt verricht. Voor dit laatste kunt U Uw gave geven in de collecte ter plaatse of, wanneer deze niet wordt gehouden — dit komt nog teveel voor — door overschrijving op postrekening nr. 52325 t.n.v. van de Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.

Te koop:

LEVENS BESCHOUWING, 7 delen,

Prof. Dr. K. J. Popma.

voor f 80.—.

Adres: A Schepers, Thorbeckelaan 176, Assen.

Te koop:

PARAPHR. DER HEILIGE SCHRIFT,

z.g.a.n. voor f 120,— en een aantal delen der **Korte Verklaring.** Br. onder nr. 35 bur. „Opbouw”, Slotlaan 220, Zeist.